

Araştırma Makalesi / Research Article

**İSTANBUL AMERİKAN KIZ KOLEJİ MÜDİRESİ
MARY MILLS PATRICK'İN İZLENİMLERİ IŞIĞINDA
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE
İSTANBUL AMERİKAN KIZ KOLEJİ'NİN
YENİ KAMPÜSE TAŞINMA PROJESİ VE FAALİYETLERİ***

Ayşegül KUŞ**

Volkan AKSOY***

Öz

İstanbul Amerikan Kız Koleji ilk olarak 1871 yılında İstanbul Gedikpaşa'da faaliyete başlamıştır. Daha sonra okulun gelişen ihtiyaçları doğrultusunda Üsküdar'da bir arazi satın alınmış ve okul 1875 yılında burada inşa edilen yeni binaya taşınmıştır. Ancak izleyen yıllarda öğrenci talebinin artması, mevcut fiziki imkânların yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bunun üzerine, okul yönetimi daha geniş ve modern bir yerleşkeye duyulan ihtiyacı karşılamak üzere Arnavutköy'de yeni bir arazi satın alarak burada kalıcı bir kampüs inşa etmeye karar vermiştir. Fakat II. Abdülhamid döneminde söz konusu arazinin satın alınmasına ilişkin çeşitli idari ve hukuki sorunlar yaşanmış ve bu sorunlar ancak II. Meşrutiyet döneminde çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu çalışma, İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin II. Meşrutiyet (1908-1918) döneminde Arnavutköy'deki kalıcı kampüsüne taşınma sürecini, dönemin müdiresi Mary Mills Patrick'in "A Bosphorus Adventure" adlı eserindeki gözlem ve değerlendirmelerine dayanmaktadır. Mevcut literatürde Osmanlı'nın son dönemindeki yabancı eğitim kurumlarının mekânsal ve kurumsal dönüşümüne ilişkin çalışmaların sınırlı olması nedeniyle, bu araştırma aynı zamanda eğitim ve kent tarihi alanlarına katkı sunmayı hedeflemektedir. Araştırma, kurumun fiziksel ve kurumsal dönüşümünü; taşınma sürecinin arka planı, kampüsün inşa ve düzenlenme aşamaları ile yönetim faaliyetleri üzerinden analiz etmeyi

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, (e.posta: aysegulk@omu.edu.tr), (ORCID: 0000-0002-8051-6001).

*** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, (e.posta: v_aksoy@ktu.edu.tr), (ORCID: 0000-0001-6725-8012).

amaçlamaktadır. Çalışmada Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak Patrick'in eseri başta olmak üzere okulun o döneme ait yıllık raporları, Osmanlı Arşiv belgeleri ve ilgili literatür sistematik biçimde incelenmiş, bulgular tarihsel bağlamda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul Amerikan Kız Koleji, II. Meşrutiyet, Kampüs Projesi, Kampüs İnşaatı, Arnavutköy.*

THE RELOCATION PROJECT AND ACTIVITIES OF ISTANBUL AMERICAN COLLEGE FOR GIRLS DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA UNDER THE LIGHT OF THE OBSERVATIONS OF PRINCIPAL MARY MILLS PATRICK

Abstract

The Istanbul American Girls' College was first established in 1871 in Gedikpaşa, Istanbul. Subsequently, in response to the evolving needs of the institution, land was acquired in Üsküdar, and in 1875 the school relocated to a newly constructed building on this site. However, in the following years, increasing student demand rendered the existing facilities inadequate. Consequently, the school administration decided to purchase a new plot in Arnavutköy to construct a permanent campus that would accommodate a larger and more modern educational environment. During the reign of Sultan Abdülhamid II, various administrative and legal obstacles hindered the acquisition of the land, and these issues were only resolved during the Second Constitutional Era. This study examines the relocation of the Istanbul College for Girls to its permanent campus in Arnavutköy during the Second Constitutional Era (1908–1918), drawing upon the observations and reflections of the school principal, Mary Mills Patrick, as documented in her work "A Bosphorus Adventure". Given the limited scholarship on the spatial and institutional transformations of foreign educational institutions in the late Ottoman period, this research also seeks to contribute to the fields of educational and urban history. The research aims to analyze the institution's physical and organizational transformation through the background of the relocation process, the stages of campus construction and arrangement, and the administrative practices involved. Utilizing document analysis as a qualitative research method, the study systematically examines Patrick's text alongside the school's annual reports regarding that period, some Ottoman archival documents, and relevant literature, situating the findings within their historical context.

Keywords: *Istanbul American College for Girls, Second Constitutional Era, The Campus Project, Campus Construction, Arnavutköy.*

Giriş

Amerikan misyoner hareketinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki ilk faaliyetleri 1820'li yıllarda görülmektedir. Bu sürecin kurumsal aktörü, 1810 yılında Massachusetts'te üç farklı kilise temsilcisinin ittifakıyla hayat bulan¹ ve Amerikan Protestanlığının önemli temsilcisi *American Board of Commissioners for Foreign Missions* (ABCFM) olmuştur. Örgüt, 1818 yılındaki genel kurulunda Osmanlı topraklarını bir faaliyet sahası olarak belirlemiş; bu stratejik kararın bir sonucu olarak 5 Ocak 1820'de Plinty Fisk ve Levi Parsons, gerekli altyapı çalışmalarını koordine etmek üzere bölgeye sevk edilmiştir.² Alan, Boston merkezli ABCFM'nin veya yaygın adıyla American Board'un Osmanlı coğrafyasındaki en etkin ve modern donanımlı yapı olduğunu savunur. Bu teşkilata mensup misyonerlerin 1820'de İzmir üzerinden Osmanlı topraklarına adım atmasıyla başlayan süreç; din, eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi çok katmanlı alanlarda hem örgütün idealleri hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) stratejik çıkarlarıyla örtüşen bir başarı grafiği sergilemiştir. Özellikle eğitim kurumları üzerinden yürütülen bu faaliyetler, zamanla Osmanlı-Amerikan diplomatik yazışmalarının en yoğun başlığını teşkil eder hale gelmiştir.³

19. yüzyıl, Osmanlı topraklarının Batılı misyonerlerin yoğun nüfuz mücadelesine sahne olduğu bir dönemdir. Amerikan misyoner gruplar, bu dönemde eğitim, din ve tıp gibi alanları kullanarak toplumsal tabana yayılma politikası izlemiş ve özellikle Anadolu bu kapsamlı faaliyetlerin merkez üssü konumuna gelmiştir.⁴ Eğitimin toplumla temas kurmadaki işlevsel gücünü fark eden gruplar, 1830'da başlayan resmi diplomatik ilişkilere rağmen. ABD'nin doğrudan okul açma girişimi yerine, misyoner cemiyetlerin himaye edilmesi yöntemini benimsemiştir. Bu strateji doğrultusunda, 16 Eylül 1863'te Cyrus Hamlin ve Christopher Robert tarafından İstanbul Bebek'te Robert Koleji açılmıştır.⁵ Okulun kuruluş aşamasındaki maddi yükü Robert sırtlanırken, kütüphane ve fiziki yapılandırma süreçlerini Hamlin yönetmiştir.⁶

1 Orhan Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", *Belleten* LI, 200 (Ağustos 1987): 936.

2 Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", 939. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, (Yönetimleri Açısından)*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990), 20-26.

3 Gülbadi Alan, "Amerikan Board Okullarında Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri", *Journal of Islamic Research* 20, 4 (2007): 465; Gülbadi Alan, *Amerikan Board'un Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 8.

4 Fatma Acun, "Robert Kolej Mezunları ve Meşhurları", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4, 2 (2015): 137.

5 Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2000), 16-17.

6 Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016), 205-207; Acun, "Robert Kolej Mezunları," 138. Osmanlı payitahtında uzun yıllar ikamet eden misyonerlerden biri de American Board adlı misyonerlik teşkilatının görevlisi olarak 1875 yılında Üsküdar Amerikan Kız Okulu'na öğretmen olarak atanan Mary M. Patrick'tir. 49 yıl boyunca bu kurumun değişik birimlerinde görev almış olan bu misyoner-

Süreç içerisinde kız çocuklarının eğitimi konusundaki ihtiyacı tespit eden misyoner heyeti, Dr. Hamlin'in girişimleri ve Sultan Abdülaziz'in onayıyla 1871'de Yenikapı'da kiralık bir binada Robert Koleji bünyesinde kız öğrencilerin devam edeceği bir şube açmıştır.⁷ Üç öğrenciyle başlayan bu okul, 1876'da Üsküdar Selâmsız'daki "Bowker Building" olarak bilinen yeni binasına taşındığında öğrenci sayısını kırka yükseltmiştir. O dönemde "Home School" veya "Constantinople Home" olarak anılan kurumun idari kadrosunda Julia Rappleye'den sonra Clara Catherine Pond Williams görev almış; ardından idareyi Clara Hamlin ve Mary Mills Patrick devralmıştır. 1889'da Clara Hamlin'in ayrılmasıyla Mary Mills Patrick'in, 1924'e kadar sürecek olan uzun müdirelik dönemine başlamıştır.⁸ Başlangıçta lisans derecesi verme yetkisi bulunmayan okul, 1890 yılında Massachusetts eyalet kanunları çerçevesinde kolej statüsü kazanmış ve Patrick de kurumun ilk rektörü unvanını almıştır.⁹

Dr. Patrick'in yoğun gayretleri neticesinde okul, 1890'da *Woman's Board of Missions of the Congregational Church* (WBM) denetimine girerek "American College for Girls at Constantinople" ismini almış ve 1908 yılında ABCFM'den tamamen özerkleşmiştir. Okulun eğitim kadrosu titizlikle seçilen, Hristiyan değerlerine bağlı ve idealist Amerikalı öğretmenlerden oluşturulmuş; yönetim kademelerinde Osmanlı tebaasına yer verilmediği

eğitimcinin faaliyetleri sadece okulla sınırlı kalmamıştır. Özellikle ortaöğretim seviyesindeki bu okulun koleje dönüşmesinde ve çok etnisiteli bir yapıya sahip olmasında önemli bir rol oynamış olması, onun dış dünyayla ve Osmanlı devlet görevlileri ile yoğun temas içine girmesine neden olmuştur. Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin yabancı okullara yönelik yaptığı hukuki düzenlemeler, getirdiği yasaklar ve engeller ile teftişler doğal olarak onun üst düzey yetkililerle ve İstanbul'un farklı sosyal tabakalarından kişilerle yakın ilişki kurmasına yardımcı olmuştur. Yarım asra yakın payitahtta yaşamış olması nedeniyle merkezi idaredeki değişiklikler ve icraatları yakından takip etmiştir. İstanbul'da bulunan İngiltere ve Amerika elçi ve diplomatlarıyla olan münasebeti kendisinin aynı zamanda onlara rahat bir şekilde ulaşabilmesine de uygun bir zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, içinde bulunduğu imkânları ve önüne çıkan fırsatları iyi değerlendiren Patrick, uzun bir süre, İstanbul'da ikamet etmesinden kaynaklı olarak beş Osmanlı padişahının yönetim ve faaliyetlerine bizzat şahit olmuştur ve gözlem ve incelemelerini ayrıntılı bir şekilde kayıt altına almıştır. Patrick'in Osmanlı Devleti'nin kalbindeki sosyal ortamı ve yaşanan sıcak gelişmeleri ayrıntılarıyla kaleme alması, bu yönüyle onu diğer Amerikan misyonerlerden farklı kılmaktadır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Ayşe Aksu, "Amerikan Kız Koleji Müdiresi Mary M. Patrick'in Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Hakkındaki Görüşleri", *İslami Araştırmalar Dergisi* 31, 3 (2020): 701.

7 "Amerika'nın Vilayat-ı Şahane'deki misyoner mektepleri ve bunların hareket-ı fasideleri", Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES), 122-88, 14 Mart 1319/27 Mart 1903.

8 Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü*, 205-206. Ayrıca okul bir süre bir süre resmi olarak Constantinople (Woman's) College; sonraları American College for Girls in Istanbul (İstanbul Amerikan Kız Koleji) ve American College for Girls in Arnavutköy (Arnavutköy Amerikan Kız Koleji) olarak adlandırıldı. Bkz. Barbara Reeves-Ellington, "Constantinople Woman's College: Constructing Gendered, Religious, and Political Identities in an American Institution in the Late Ottoman Empire", *Women's History Review* XXIV, 1 (2015): 56.

9 Kutluğhan Soyubol, "Fazla Dünyevi Temayüller: (İstanbul) Amerikan Kız Koleji, Misyoner-Süfretler ve Osmanlı-Türk Kadın Hareketi Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları* LIX, (2022): 231-232.

iddia edilmiştir.¹⁰ Ancak Erdoğan, bu iddiaya karşı çıkar ve zamanla hem Müslüman hem de gayrimüslim Osmanlı hocalarının kurumda ders verdiğini belirtir.¹¹ Bağışlarla büyüyen ve uzun süre bağımsız yapısını koruyan bu kurum, 1932'de Robert Kolej ile idari olarak birleşir ve 1959 yılında da tek bir mütevellî heyetinin yönetimi altına girer. 1971'de Robert Koleji'nin Boğaziçi Üniversitesi'ne devredilmesiyle birlikte, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji karma eğitime geçerek faaliyetlerini sürdürmüştür.¹² Yarım asra yakın bir süre kuruma liderlik eden Mary Mills Patrick,¹³ bu dönemdeki tanıklıklarını 1934'te "A Bosphorus Adventure" adı ile yayımlamıştır. Bu çalışma, Patrick'in İstanbul'daki uzun ikameti esnasında kayıt altına aldığı gözlem ve incelemelerinden yola çıkarak, II. Meşrutiyet dönemindeki kolejin kurumsal manzarasını ve yürütülen faaliyetleri analiz ederek ilgili literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. II. Meşrutiyet'in Hemen Öncesinde İstanbul Amerikan Kız Koleji

Patrick, "Cennette Bir Bahçe" adını verdiği bölümde, ilk olarak okul bünyesinde yapılan bazı değişikliklerle İstanbul'da yeni bir ufuk açıldığını, ancak Barton Hall binasının yanmasının ardından, Üsküdar'daki kampüsü genişletme çabalarının sonuçsuz kaldığını söyler. Ardından Boğaz'ın Avrupa yakasında, şehir merkezine altı mil uzaklıktaki Arnavutköy'de oldukça güzel manzarası olan bir arazinin kullanımına ilişkin yeni bir önerinin gündeme geldiğini yazar.¹⁴ Patrick'in kayıtlarında yer alan Barton Hall, 1882 senesinde

- 10 Nürten Çetin, "İstanbul Amerikan Kız Koleji ve Koleji'nin Müslüman Kadın Algısı (1908-1918)", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, I, ed. Osman Köse (Samsun: Canik Belediyesi Yayınları, 2016), 382; Necmettin Tozlu, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 133.
- 11 Teyfur Erdoğan, "Üsküdar Amerikan Kız Kolejini Kısa Tarihi", *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri (23-25 Mayıs 2003)*, I, (İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı, 2004), 312.
- 12 Fatma Acun, "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları", *CTAD* 11, 22 (2015): 419.
- 13 İrlanda kökenli göçmen bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Mary Mills Patrick (1850-1940), yükseköğrenimini Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) tamamlamıştır. Akademik donanımını İsviçre'deki Bern Üniversitesi'nde Eski Yunan Felsefesi üzerine yaptığı doktora ile derinleştiren Patrick; Fransızca, Almanca, Yunanca, Ermenice ve Türkçe dillerine hâkim çok yönlü bir entelektüeldir. Türkiye'deki kariyerine Erzurum'da öğretmenlikle başlayan Patrick, 1876 yılında henüz 26 yaşındayken İstanbul Amerikan Kız Koleji'ne felsefe eğitmeni olarak atanmıştır. 1890 yılında kurumun yönetimini devralarak müdirelik makamına yükselen Patrick, 1924 yılına kadar sürdürdüğü bu görevinden ayrılıp ABD'ye dönene dek kolejin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Koçak, "Amerika'dan Boğaziçi'ne Uzanan Bir Eğitmen Mary Mills Patrick'in "Amerika'da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil" Risalesi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 16, 16 (2017): 67-81, Mary Mills Patrick, *Under Five Sultans*, (New York & London: The Century Co., 1929), 182-183; Erdoğan, "Üsküdar Amerikan Kız Kolejini," 302-324.
- 14 Mary Mills Patrick, *A Bosphorus Adventure*, (London: Humphrey Milford, 1934), 126. Patrick'e göre, Arnavutköy kelimesi, telaffuz ve yazım bakımından o dönemde olduğu gibi günümüzde de birtakım zorluklar teşkil eder. Burası "Arnavutların köyü" anlamına gelir ve bu isim, bir

misyonerlik faaliyetlerinin destekçilerinden Amerikalı William C. Chapin'in finansal katkılarıyla inşa edilmiştir; yapıya bu isim Charles W. Wilder'in eşi Sara Barton'ın hatırasını yaşatmak amacıyla verilir. Kampüsün mevcut ana girişinin yakınlarında, kuzeybatı-güneydoğu aksı üzerinde yer alan bu kâgir yapı, haç planlı ve dört katlı dikdörtgen bir form sergiler. Yaklaşık 20.000 dolarlık bir maliyetle tamamlanan bina, bir koridor vasıtasıyla Bowker Building ile fiziksel olarak birbirine bağlanır. Günümüzdeki Barton Hall'un orijinal mimari karakterini yalnızca güney ve kuzey kanatları muhafaza etmekte olup, yapının geri kalan kısımları sonraki dönemlerde gerçekleştirilen eklemelerle şekillenmiştir.¹⁵ Ancak Barton Hall'ün 1905 yılında geçirdiği yangın, kurumun yeni finansal kaynaklara ihtiyaç duymasına yol açar. Bu nedenle, New York'a giden Patrick'in yoğun girişimleri ile Bayan Henry Woods'dan 58.000 dolar, 1907-1909 yılları arasında ise Bostonlu Helen Gould Shepard'dan 210.000 dolar tutarında bağış toplanır. Patrick'in bu kararlı çabalarıyla elde edilen fonlar, kampüsün gelişiminde önemli yer tutan Gould Hall ve Henry Woods Hall binalarının inşaat süreçlerinde kullanılır.¹⁶

Patrick ardından kolejin yeni yerleşkesi için önerilen arazinin, deniz seviyesinden yaklaşık iki yüz elli feet yükseklikte¹⁷ olduğunu ve bir plato üzerinde yer aldığını söyler. Arazi İstanbul ve çevresini karakterize eden büyüleyici bir manzaraya sahiptir. Ayrıca burada dünyanın dört bir yanından ağaçların bulunduğu güzel bir park, kestane ağaçlarından oluşan koruluk ve uzmanlar tarafından bin yıldan fazla yaşadığı tespit edilmiş kadim bir Lübnan sedir ağacı bulunmaktadır. Çiçekli bitkilerle bezenmiş dolambaçlı yürüyüş yolları, küçük ağaçlardan oluşan kavisli ve şaşırtıcı bir labirente benzemektedir. Mevsimi geldiğinde bülbüller, buranın cazibesini daha da arttırır. Sarnıçlar kısmen de olsa su sağlar ve bazı jeolojik oluşumlar ve yeni inşaatlar için malzeme imkânı sunar. Bu arazide hâlihazırda iki bina bulunmaktadır. Bunlardan biri, sahildeki giriş kapısı üzerinde, diğeri ise yukarıdaki koruluk içerisinde. Koruluk içindeki ikinci bina geçici olarak İngiliz Başkonsolosu tarafından kullanılmaktadır.¹⁸

Patrick, kolejin sınırlı imkânlarına rağmen, Arnavutköy'deki bu büyük ve değerli araziye satın alabilmesini, mülk sahibinin varisinin olmamasına ve Paris'te yaşamayı tercih ederek araziye satmak istemesine bağlar.¹⁹ Okulun

asırdan daha eski bir geçmişe, Arnavutluk'un hâlâ Osmanlı vilayeti statüsünü koruduğu eski rejim dönemine dayandığını ileri sürer. Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 126.

15 Fay Linder, *The History of Üsküdar American Academy (1876-1996)*, (İstanbul: Sağlık ve Eğitim Vakfı, 2000), 54-55; Recep Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji'nin Tarihçesi Kız ve Erkek Kısımları*, (İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi, 1956), 4-5.

16 Erdoğan, "Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin," 312.

17 İngiliz ölçü birimi olan 1 feet (ayak) 30,48 santimetredir.

18 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 126-127.

19 Patrick'in eserinde bu isim belirtilmemiştir. Ancak Osmanlı arşiv belgelerinde bu kişinin ismi "Düzoğlu Onik ile zevcesi Madam Mari Ojeni" şeklinde ifade edilmiştir. Yine belgedeki ifadeye göre 206 dönümü aşan bir arazinin satın alınması söz konusudur. Bkz. "Şişli'de Bulgar

yeni yerleşkesinin yapılacağı arazinin fiyatı 52.800 dolardır. Bu nedenle, Arnavutköy'deki arazinin satın alınması için oluşturulan fona ilk katkıda bulunanlar arasında, 10.000 dolar bağışta bulunan Philadelphia'lı John H. Converse yer almaktaydı. Kurumun erken dönem mali geçmişiyle yakından bağlantılı olan bir diğer bağışçı da kolej hazinesine toplamda 100.000 doların üzerinde bağış yapan John W. Frothingham'dı.²⁰ Ancak Patrick, bu satın alma işleminin, kolejin tarihinde dramatik bir olay olarak yer aldığı bilgisini verir. Zira mülk sahibi Müslüman olmadığından yasal bir tapu belgesi düzenleyemiyordu. Bu nedenle, Patrick'e göre yapılabilecek tek şey mülkün bedelini nakdi olarak ödeyip şahsi bir tapu senedi almak ve bunun Osmanlı hükümetinin resmi tasdiğiyle yasal geçerlilik kazanmasını sağlamaktı. Kolejın yerel vekili ve hukuk müşaviri Dr. William W. Peet yetenekli ve tecrübeli bir iş insanı olmasına rağmen, Osmanlı hukuk sistemi karşısında bir şey yapamamıştı. Zira mevcut koşullara göre, Amerikan vatandaşları Osmanlı topraklarında mülk sahibi olabilseler de arazi sahibi yalnızca şahsi senet verebilmekteydi ve bunun için de öncelikle satış bedelinin hepsinin ödenmesi zorunluydu. Daha da önemlisi, söz konusu senedi yasallaştıracak olan resmi onay, işlem tamamlanmadan temin edilemiyordu. Patrick'e göre, bu olumsuz koşullar altında arazi için 52.800 dolar ödemek maddi imkânları sınırlı olan bir okul için büyük bir risk olabilirdi. Ancak bu risk göze alınarak arazinin satın alınması için gerekli olan ödeme yapıldı. Fakat Patrick'in aktardığına göre, Osmanlı makamlarınca satın alma işleminin onayı sürekli reddedilmiş ve nihayetinde kendilerine Sultan II. Abdülhamid'in, kolejden kurtulmak amacıyla bahsi geçen mülkü kızlarından birinin çeyizi olarak vermeyi planladığı söylenmiştir.²¹

Araştırmacı Erdoğan, okul yönetiminin neden Arnavutköy'de bir arazi satın almak ve buraya taşınmak istediğini sorgular. Ona göre, öncelikle Arnavutköy'deki arazinin denize yakın olması, yeni inşa edilecek olan kampüsün herhangi bir tehlike olasılığına karşı Amerikan donanması tarafından korunmasını kolaylaştıracaktı. Bu nedenle, ileride yapılacak

Eksarhı'nın ikamet ettiği hane ile Arnavutköy'deki bir Amerikalı'ya fûruhtu derdest bulunan sahilhane ve teferruatı", BOA, Yıldız Hususi Maruzat (Y. A. HUS), 518-71, 11 Şubat 1323/24 Şubat 1908; "Üsküdar'daki Amerika Koleji'nin Arnavutköy'e nakli. (Amerika müesseseleri; Memalik-i Osmaniye'deki Ecnebi Müessesat-ı Mezhebiye, Tedrisiye ve Hayriyesi)", BOA, Hariciye Nezareti İrade (HR. İD), 1797-4, 12 Mayıs 1326/25 Mayıs 1910.

20 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 127.

21 Patrick, 128. II. Abdülhamid'in Patrick'in iddia ettiği gibi araziye kızlarından birinin çeyizi olarak verip vermeyeceği belli değilse de araziye satın alarak emlak-ı hümayuna (padişah malları) katmak istediği doğrudur. Nitekim Sadarettin gönderilen bir belgede bu konu geçmektedir. Burada bir Amerikalıya satılmak istenen bu mülk ile ilgili ne yapıldığı Sadarettin sorulmuştur. Belgenin devamında Paris'te bulunan Düzoğlu Onik Bey'in rızasını almak için bir tebligat gönderildiği, ancak Paris Sefaretinden gelen cevapta emlakın birkaç ay önce satıldığı ve bu konuda bir şey yapılmadığı bilgisi verilmiştir. Dolayısıyla bu belgeden arazinin II. Abdülhamid henüz tahttayken satılmış olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bkz. "Şişli'de Bulgar Eksarhı'nın ikamet ettiği hane ile Arnavutköy'deki bir Amerikalı'ya fûruhtu derdest bulunan sahilhane ve teferruatı", BOA, Y. A. HUS, 518-71, 11 Şubat 1323/24 Şubat 1908.

olan binanın deniz tarafından da bir girişi olmasına dikkat edilmiştir. Ancak Üsküdar'daki okul binasında böyle bir imkân yoktu. İkinci neden, Robert kolejine fiziksel olarak daha yakın olma isteğidir. Üçüncü olarak ise, Patrick Üsküdar'da olmaktan pek memnun değildir. Ona göre, Üsküdar'ın şartlarını bilmeyen birisi, Boğaz'ın Avrupa yakasında yaşamının avantajlarını hayal bile edemez. Oysa Üsküdar'da olmak onlara sadece İstanbul'u kendi pencerelerinden seyretme imkânı sunmakta ve bu nedenle şehirde olan biten önemli gelişmelerden uzak kalmalarına sebebiyet vermektedir.²² Patrick'in de belirttiği gibi, kolej özellikle Osmanlı son dönemi ile erken dönem cumhuriyet devlet yapısı ile bazı ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Dolayısıyla İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin II. Meşrutiyet döneminde başa geçen İttihat ve Terakki yönetiminin siyasi liderlerinden Cumhuriyet hükümetinin reformist kadrolarına kadar uzanan geniş bir siyasi ve sosyal ilişkiler ağı kurduğunu söylemek mümkündür.²³ Dolayısıyla, Patrick'in de vurguladığı gibi, İstanbul'daki önemli gelişmeleri yakından takip edebilmek için kolej binasının Üsküdar'da olmasının onlara sağlayacağı fazla bir avantaj yoktur.

Arazinin satın alınması ile ilgili süreçte olumsuzluk yaşayan kolej yönetimi, haklarının güvence altına alınması için, çeşitli girişimlerde bulundu. Söz gelimi, mütevelli heyetinden bazı delegeler, uluslararası anlaşmaların ihlali olarak yorumlanabilecek bu durumu protesto etmek amacıyla Washington'u birkaç kez ziyaret etti. O dönemde Theodore Roosevelt ABD başkanı, Elihu Root Dışişleri Bakanı idi. ABD'nin uluslararası ilişkiler konusundaki bakış açısının o günden bu yana ne kadar değiştiği dikkat çekicidir. Nitekim gerek Başkan Roosevelt gerekse Bay Root bu meselenin önemli olduğunu düşünmüyordu. Kabinede, üç dönem boyunca Bab-ı Ali'de ABD temsilciliği yapmış (iki kez Olağanüstü Yetkili Elçi, bir kez de Büyükelçi olarak) etkili bir kişi olan Oscar S. Straus bulunuyordu. Bay Straus ve Yüksek Mahkeme Başyargıcı Brewer, anlaşma haklarına dayanarak hem güçlü argümanlar geliştirmiş hem de sorunun çözümünde yardımcı olabilmek için büyük çaba sarf etmiş, ancak herhangi bir somut sonuç elde edemedi.²⁴

Patrick ardından sorunun çözümü için bir buçuk yıl mücadele verdiklerinden söz eder. Bu bağlamda hem kolejin mütevelli heyeti üyeleri hem de kendisi Washington'a üç resmi ziyaret gerçekleştirdi. Mütevelli heyetinde kişisel olarak kolejin refahıyla ilgilenen bir dizi seçkin Amerikan vatandaşı da vardı. Kolej in yaşadığı bu hukuki sorunu, Amerikan hükümetine sunanlar arasında eski Dışişleri Bakanı John W. Foster, Harvard üniversitesinden Profesör Albert Bushnell Hart, Siyasi Eğitim Ligi Başkanı Bay Robert E. Ely, New York şehrinden Everett P. Wheeler ve George A. Plimpton, Boston'dan Caroline Borden ve Dr. James L. Barton yer aldı.

22 Erdoğan, "Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin," 318.

23 Soyubol, "Fazla Dünyevi Temayüller," 228.

24 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 129.

Saygın ve başarılı bir avukat olan Sir Edwin Pears ve İstanbul'daki diğer birçok kişi, Dr. Peet'in Arnavutköy'deki arazinin satışı için gerekli tapuların yasallaştırılması yönündeki talebi destekledi. Ancak tüm girişimlere rağmen, Sultan II. Abdülhamid sorunun çözülmesine yanaşmadı. Partrick o sırada New York'tadır ve Beşinci Cadde'deki evinde Helen Gould Shepard'ın konduğudur. Nisan 1908 sabahı, daha yataktan kalkmamışken, kendisine Washington'dan Arnavutköy'deki arazi satışının gerçekleşmesi için yürütülen çabaların durdurulmasını emreden bir telgraf gelir. Ona göre, bu durum adeta onların umutlarına vurulmuş ölümcül bir darbedir. Fakat Patrick ölümcül darbelere inanmadığını ve sonraki süreçte yaşanan gelişmelerin kendisini haklı çıkardığını belirtir.²⁵

Patrick'in arazinin satın alınmasıyla ilgili söylediklerine ve iddialarına bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin, "Tebaa-yı Ecnebiyenin Emlake Mutasarrıf Olmaları Hakkındaki Kanun" düzenlemesiyle 7 Safer 1284 (10 Haziran 1867) tarihinde yabancı gerçek kişilerin (tüzel kişilere değil) toprak ve taşınmaz edinmelerine imkân sağlayan yasayı çıkardığı bilinmektedir. İlgili kanunun çıkartılmasında Islahat Fermanı (1856) sonrası giderek yükselen yabancı devletlerin baskısının ve devlet içinde çözümsüz kalan taşınmazlarla ilgili sıkıntıları aşmak düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. Nihayet bu yasaya eklenen protokolü imzalayan yabancı devlet uyrukları, Hicaz bölgesi istisna, Osmanlı arazisinde taşınmaz edinme hakkına sahip oldu. Bununla birlikte yabancıların gayrimenkulleriyle ilgili bütün hususlarda Osmanlı kanun ve düzenlemelerine tâbi kılınması sağlandı. Amerika ise 1874 yılında protokolü imzalamak suretiyle vatandaşlarını bu kanundan yararlandırmaya başladı.²⁶ Dolayısıyla Mary Mills Patrick'in Arnavutköy'deki arazinin sahibinin gayrimüslim olmasından dolayı tapu belgesi düzenlenemediği iddiası dönemin gerçekleriyle uyuşmamaktadır. Zira bahse konu kişi yabancı bir ülke vatandaşı ise araziye kanundan önce zaten alamazdı. Eğer gayrimüslim bir Osmanlı vatandaşıydıysa arazi zaten mülkünde olur ve satabilirdi. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen kanuna uygun şekilde bahsi geçen arazi satın alınabilirdi. Yani şikâyet konusu yaptığı Osmanlı hukuk sistemi engel değil tam aksine 1867 yılındaki kanunla kolaylık sağlamıştı. Ancak şu noktanın da vurgulanması gerekir ki, Osmanlı bürokrasisi Safer Kanunu denilen bu yasa ile yabancılarla verdiği arazi ve emlak edinme hakkını, mümkün olduğunca geciktirmeye ya

25 Patrick, 129-130.

26 Yılmaz Altuğ, *Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1976), 60-62; Nedjib H. Chiha, "Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu", çev. Halil Cin, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, 1 (1967): 247-249; Şakir Genç, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Edinimi", *Sayıştay Dergisi* 95, (2014): 79; Muzaffer İlhan Erdost, "Osmanlı'dan Günümüze Yabancılar Taşınmaz Satışı Yasallaşma Süreçleri ve Sonuçları", *Memleket Siyaset Yönetim* 1, 1 (2006): 63-66; Muhammed Musab Göksün, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devlet Vatandaşlarının Gayrimenkul Edinme Hakkının Fikhî Açından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 44, (2024): 281-283

da adı geçen hakka birtakım sınırlamalar çizmeye çalışmıştır.²⁷ Patrick'in okul inşa etmek istedikleri arazi ile ilgili yaşanan gecikmenin böyle bir tutumdan kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Patrick'in II. Abdülhamid dönemine dair izlenimlerine bakıldığında, onun özellikle II. Abdülhamid dönemine dair oldukça olumsuz düşüncelere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü kolejin yöneticisi Patrick'in en önemli hedefi, okulun bağımsız ve şehirdeki kurumsal kimliğinin kalıcı olmasını sağlamaktı. Ancak II. Abdülhamid'in Arnavutköy'deki yeni kampüs inşası için satın alınmak istenen arsanın satışı ile ilgili hukuki sorunu çözmeye çalışmaması, Patrick'in gerçekleştirmek istediği hedeflerini akamete uğrattığı anlaşılmaktadır. Nitekim II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından sonra, devletin yabancı okullara yönelik tutumunun olumlu olmadığı söylenebilir. II. Abdülhamit döneminde kaleme alınan raporların ana eksenini, yabancı ve azınlık eğitim kurumlarının devletin mülki bütünlüğüne yönelik oluşturduğu tehdit algısı ve bu durumun önlenmesine dair stratejiler oluşturmuştur. Örneğin Maarif Nazırı Zühdü Paşa, Ağustos 1893 tarihli raporunda, bu tip misyoner okullarının Protestanlığı yaymak amacıyla faaliyette bulunduklarını ve fakir ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle onları taraflarına çekmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca daha önemli bir konu üzerinde durarak bu okulların zihinlerde bir takım siyasi fikirler uyandırmayı hedeflediğini ve bir hastalık gibi yayıldıklarını vurgulamıştır. Devletin bunları denetlemede aciz kaldığını söylemiştir.²⁸

II. Abdülhamid, yabancı okulların Osmanlı Devleti'nin zararına faaliyetlerde bulunduğunu kendisine sunulan raporlarda ve çeşitli dilekçelerde gördüğü için²⁹ birtakım önlemler alma yoluna gitmiştir. Örneğin, yabancıların

27 Murat Alandağlı, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yabancılar Toprak Satışlarında Belirlediği Kırmızı Çizgiler", *XVII. Türk Tarih Kongresi*, 15-17 Eylül 2014, IV. Cilt, II. Kısım, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 457-487.

28 "Osmanlı ülkesindeki Protestan ve Amerikan mekteplerine dair defter ve Maarif Nezaretinin tezkiresi", BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y. EE), 102-38, 20 Temmuz 1309/1 Ağustos 1893. Benzer uyarılar Anadolu Genel Islahat Müfettişi Şakir Paşa tarafından da yapılmıştır. Bkz. Yahya Akyüz, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 222-224.

29 "Amerikan misyonerlerinin fesadlarını önlemek için teşkil edilen komisyon tarafından alınan tedbirleri havi mazbatanın müzakere edilmesi", BOA, Yıldız Baş Kitabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK), 29-41, 31 Kânunusani 1308/12 Şubat 1893; "Memalik-i Osmaniye dâhilinde açılan ecnebi mekteplerinin ifsad ve tezviratta bulunduklarına dair", BOA, Y. EE, 10-53, 12 Temmuz 1309/24 Temmuz 1893. New York konsolosluğundan gönderilen bir yazıda, New York Tribüne Gazetesi'nde, Bulgaristan'ın özgürlüğünün kazanılmasında Robert Kolej'in oynadığı rolden bahsedilmiş ve Amerikan misyonerlerine ait kız okulunun da böyle hizmetlerde bulunabileceği şeklinde yayınlar yapıldığı bilgisi yer almıştır. "Newyork Tribüne Gazetesi'nde, Bulgaristan'ın serbestisinin Robert Kolej'le sağlandığı ve Üsküdar'da Amerikan misyonerlerine ait inas mektebinin de böyle hizmetlerde bulunabileceği şeklinde yayınlar yapıldığı. Ecnebi mekteplerin durumu", BOA, Yıldız Dâhiliye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. DH), 10-58, 9 Mayıs 1314/21 Mayıs 1898. Yine Amerikalı misyonerlerin Harput'ta bir mektep açarak Ermeni çocuklarını ifsat ettikleri ve devletin aleyhine olan bu durumdan dolayı okulun kapatılmasını isteyen bir şikâyet dilekçesi hükümete yazılmıştır. "Amerika'lı misyonerlerin Harput'ta bir mektep açarak Ermeni çocuklarını ifsad ettikleri. Osmanlı aleyhine ifsadatta bulunan mektebin kapanması için Harput

Maarif Nizamnamesinin verdiği yetkiye dayanarak Osmanlı Devleti'nde okul ve dersler açarak ülkenin çocuklarını istedikleri gibi eğitim vermeye çalıştığı, bu türden fitneye sebep olabilecek girişimlerin engellenmesi amacıyla liyakatli kişilerin seçilerek gerekli teftişlerin yapılması istenmiştir.³⁰ Nitekim biraz geç de olsa Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesinden gelen Nisan 1887 tarihli bir yazı ile gayrimüslimlere ve yabancılara ait okulları teftiş etmek için Müslümanlardan müfettiş seçilmesi kararlaştırılmıştır.³¹ Yine Osmanlı tebaası için kendi memleketlerinde okul açmak ve idare etmek hususu tabii bir hak olarak görülürken, aynı şeyden yabancılara yararlanmasının bir müsaadeden ibaret olduğu³² söylenmek suretiyle devletin yabancı okullar üzerinde söz hakkı olduğuna vurgu yapılmıştır. Ancak arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler ışığında, Osmanlı yönetiminin ruhsatlı ya da ruhsatsız faaliyet gösteren yabancı okulları doğrudan kapattığını söylemek zordur. Zira devlet hem kız, erkek ve sanat okulları açarak halkın bu okullara gitmesini sağlamaya çalışmış hem de okul sayısının artırılması ile Müslümanların yabancı okullara gitmesini engellemek istemiştir.³³ Dolayısıyla, Patrick Mills'in Abdülhamid'e karşı sert tutumunun arkasında, bunun etkili olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca devletin o zamanki siyasi gücü ve özellikle 1856 tarihli Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere ve yabancılara verdiği haklar düşünüldüğünde, bu türden okulların eğitim ve öğretim faaliyetlerini yasaklayarak kapatması çok olası değildir. Mills'in de bahsettiği gibi, II. Abdülhamid'in mümkün olduğunca işleri ağırdan alma veya geciktirme yolunu seçtiği söylenebilir. Nitekim 14 Ekim 1903 tarihli Osmanlı Devleti'nde bulunan Amerikan okullarına

Ermeni ahalisinin şikâyetinde bulunduğu", BOA, Y. PRK. BŞK, 34-28, 8 Teşrinisani 1311/20 Kasım 1895. Osmanlı hükümetine bu türden yazılar gönderilmesinin II. Abdülhamid'in yabancı okullara karşı tutumunda etkili olabileceği de göz ardı edilmemelidir

- 30 "Sivas, Diyarbekir, Mamuretülaziz, Erzurum ve Van vilayetleri merkezlerinde birer maarif meclisi teşkilile tayin edilecek müdür, müfettiş ve katiblere maaş verilmesi ve meclisler için masarifat-ı müteferrika tahsisi", BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF. MKT), 73-119, 24 Kânunuevvel 1297/5 Ocak 1882.
- 31 "Mekâtib-i gayr-i müslime ve ecnebiye müfettişlerinin müslümanlardan intihabı", "BOA, İrade Dâhiliye (İ. DH), 1029-81089, 23 Nisan 1303/4 Nisan 1887.
- 32 "Amerikan mekteplerinin taht-ı inzibata olunması hakkında tanzim olunan layihanın takdim olduğuna dair. (Maarif; Ecnebi Eğitim Müesseseleri)", BOA, HR. İD. 2030-39, 23 Kânunusani 1308/4 Şubat 1893.
- 33 "Kadınların talim ve tedrisine mahsus İngiltere'de müteşekkil cemiyetin vekili İngiliz tebeasından Mairi Cakomis isimli kadının Beytüllahm'de açmak istediği kız mektebinin inşasına ruhsat verilmesi, şu anda ecnebi mekteplerdeki müslüman öğrencilere tahsillerini tamamlayana kadar dokunulmaması, bundan sonra bu tür ecnebi mekteplere müslüman öğrenci verilmemesi gerektiği", BOA, Dâhiliye Mektubi Kalemî (DH. MKT), 1401-103, 1 Şubat 1302/13 Şubat 1887; "Müslüman çocuklarının gayr-i müslim ve ecnebi mekteplerine devam etmeleri yasak olduğundan Frenk Katolik Mektebi'ne oğlunu gönderen Şura-yı Devlet Azası Baki Bey'in yeniden uyarılması, uyarıyı dinlemezse durumun Babıali'ye bildirilmesi", BOA, MF. MKT, 294-13, 11 Teşrinievvel 1311/23 Ekim 1895; "Müslüman çocuklarının Bakırköy'deki gayr-i müslim ve ecnebi mekteplerine gönderilmemesi ve bu mekteplerin ruhsat almaları için gerekenin yapılması, Societe Central Bankası hesabına lisan mektebi için istimlak edilen arsaların bedelinin ödenmesi hususunda yapılacak muameleye dair Babıali'den izin talebi", BOA, MF. MKT, 246-66, 6 Temmuz 1315/18 Temmuz 1899.

dair bilgilerin verildiği bir raporda, çok sayıda ruhsatlı ve ruhsatsız okulun başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Hatta Amerikan sefiri ruhsatı olmayan okulların devlet tarafından biran evvel tanınması için tehditkâr bir dil kullanmaktan çekinmemektedir.³⁴

Bu dönemde yoğunlaşan “bölünme” endişesinin iki temel sacayağı üzerine kurulu olduğu müşahade edilmektedir: Bunlardan birincisi, özellikle gayrimüslim unsurların ayrılıkçı siyasi hareketlere teşvik edilmesi suretiyle devletin siyasi birliğinin sarsılmasıdır. İkincisi ise hem Müslüman hem de gayrimüslim tebaanın geleneksel dini ve kültürel kodlarını erozyona uğratabilecek misyonerlik faaliyetleridir. Osmanlı Devleti'nin tebaasını dini kimlikler temelinde (millet sistemi) tanımlıyor olması, devletin her cemaatin kendi dini ve kültürel dokusunu korumasını bir görev addedilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, azınlık ve yabancı mektepler vasıtasıyla yürütülen misyonerlik girişimleri, yalnızca inanç eksenli bir değişim değil, devlet nezdinde doğrudan “ayrılıkçılık” ve “bozgunculuk” faaliyeti olarak kodlanan yapısal bir sorun olarak değerlendirilmiştir.³⁵

2. II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul Amerikan Kız Koleji

II. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve iktisadi dokusunda köklü dönüşümleri beraberinde getiren bir dönüm noktası olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vaat ettiği yeni düzen; yasakların sona erdirildiği, ekonomik bağımsızlığın tesis edildiği, adil bir yargı sisteminin kurulduğu ve toplumsal eşitlik ile eğitim hakkının anayasal güvence altına alındığı bir hürriyet iklimini hedeflemekteydi. Anayasanın (Kanun-ı Esasî) yeniden yürürlüğe girmesi, başta payitaht İstanbul olmak üzere imparatorluğun tüm vilayetlerinde büyük bir iyimserlik ve coşku dalgası yarattı. Bu süreçte toplumsal gerginlikler yerini kolektif bir umuda bıraktı; Müslüman ve gayrimüslim unsurlar ile Türk, Arap, Rum, Bulgar, Ermeni ve Ulah gibi farklı etnik gruplar “hürriyet, adalet ve eşitlik” sloganları etrafında bütünleşti. Hatta o güne dek Balkanlar'da silahlı direniş yürüten Bulgar ve Rum komitacıların dahi silahlarını bırakarak şehirlere inmesi ve zafer kutlamalarına dâhil olması, Meşrutiyet'in yarattığı barış ve özgürlük atmosferinin dikkat çekici bir soncu olarak kayıtlara geçti.³⁶

34 “Memalik-i Şahane'de bulunan Amerika Mektepleri”, BOA, Yıldız Maruzat Defterleri (Y. MRZ. d), 11694, 1 Teşrinievvel 1319/14 Ekim 1903; “Amerikan Mektepleri hakkında”, BOA, Y. MRZ. d, 11681, 28 Eylül 1319/11 Ekim 1903.

35 Zeki Salih Zengin, “II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri”, *Belleten* 71, 261 (2007): 622.

36 Salih Erkek, “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey” (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009), 89.

Patrick 1908 yılında İttihat ve Terakki yönetiminin başa geçmesi ile kolejin oldukça önemli bir dönüşüm geçirdiğini söyler. Zira kolejin 32 yıl boyunca Türk öğrencileri kabul etmesi yasaktı. Fakat bu yasaklı dönemde, kolejde eğitim görmüş olan seçkin üç Türk kadını, Türk hükümetinin yasaklı listesindeki bir kuruma devam ettikleri için pek çok zorluk yaşadı. Yönetimin değişmesiyle çok kısa bir süre içinde bu türden engeller ortadan kalktı. Hatta bazı Türk yetkililer, İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin modern ve çağdaş eğitim anlayışı ve yaklaşımından ötürü, okulu ziyaret ederek bazı incelemelerde bulundu. Böylece çocuklarının daha iyi eğitim almalarını isteyen Türk ailelerin sayısında önemli bir artış oldu. Dolayısıyla, devlet tarafından finanse edilen yeni Türk öğrencilerden oluşan çok sayıda öğrenci okula kayıt yaptırmak istedi. Bazı genç Türk kızları bizzat Halide Edip tarafından³⁷ okula seçildi ve bu kız öğrenciler mezuniyet sonrasında beş yıl boyunca devlet okullarında öğretmenlik yapma taahhüdünde bulundu. Türk hükümeti öğrencileri "Onları size, entelektüel eğitimlerini, ahlaklarını ve sağlıklarını emanet ediyoruz" diyerek okulun himayesine verdi.³⁸

Patrick'in de belirttiği gibi, II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte eğitim, yeni yönetimin öncelik verdiği bir mesele oldu. Bu nedenle, ilköğretimden yükseköğretime kadar hemen her kademedeki eğitim kurumlarında reformlar yapıldı. Bununla birlikte, yeni kurulan meşrutiyet idaresinin ayakta kalması ve devamlılığının sağlanması için de eğitim en önemli ve etkili araçlardan biri olarak görüldü. Bunu hayata geçirecek kişiler de öğretmenlerden başkası değildi. Ancak en önemli sorunlardan biri, öğretmen sayısının az olması ve mevcut öğretmenlerin yeterlilik düzeylerinin düşük olmasıydı. Bu nedenle, ders programlarında ve kitaplarında, maarif teşkilât, yasa ve yönetmeliklerinde yapılacak reformların bunu uygulayacak iyi yetişmiş bir öğretmen kadrosu olmadan hayata geçirilmesi pek mümkün değildi. Bu bağlamda, II. Meşrutiyet döneminde İstanbul'da bulunan Amerikalı gazeteci Curtis de bu konuya ilişkin maarif müfettişi ile yaptığı görüşmeye atıfta bulunarak şu bilgileri aktarır:

Öğretmenleri yetiştirmek için son zamanlarda İstanbul'da iki tane büyük okul açtık ve en kısa süre içinde ülkenin diğer yerlerinde de buna benzer

37 Kurumun mezunları arasında en müstesna yere sahip olan isim, 1901 yılında okulun ilk Türk mezunu unvanını alan Halide Edip Adıvar'dır. Modern Türk kadınının öncü bir timsali olan Adıvar; Türk edebiyatının ilk kadın romancılarından biri olmasının yanı sıra, milli mücadelenin ateş hattında bizzat yer almış bir direnişçi, küresel ölçekte tanınan bir entelektüel ve çok sayıda nesle yön vermiş bir eğitimcidir. Kendi hatıratında Kolej'i derin bir sevgiyle yad eden yazar, kuruma olan zihni ve manevi bağlılığını yaşamı boyunca her platformda dile getirmiştir. Kaderin anlamlı bir cilvesi olarak, Amerikan Kız Koleji (ACG) tarafından düzenlenen bir törenle "Yılın Mezun" seçildiği gün olan 10 Ocak 1964'te, 84 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Bkz. Acun, "Arnautköy Amerikan Kız Koleji Mezunları," 432; Şerif Aktaş, "Halide Edip Adıvar", Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri içinde, 60-65. cilt 11, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992), 60-65.

38 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 135-136.

okullar açacağız. Ancak bu okullardan öğretmenlerin mezun olabilmesi için iki yahut üç yıl gibi bir süre gereklidir ve biz bu esnada elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz. Örneğin, öğretmenlerini gönderme konusunda isteksiz olsalar da Türkiye'nin farklı yerlerindeki Amerikan misyoner okullarında görev yapan öğretmenlerden destek alıyoruz. Yine devlet desteği ile gelecek vaat eden bazı genç kadın ve erkekleri eğitim almaları için Amerikan eğitim kurumlarına gönderiyoruz. Söz gelimi, Üsküdar Kız Amerikan kolejinde beş tane öğrencimiz eğitim görmektedir. Ayrıca önümüzdeki güz döneminin başında Robert Kolejinde çok sayıda erkek öğrenci eğitim görmeye başlayacaktır. Tüm bunlara ek olarak, devlet bursu ile 150 öğrenciyi Viyana, Paris, Berlin, Cenevre gibi Avrupa'daki önemli eğitim merkezlerine gönderdik. Bu gençler liseye devam eden ve gelecek vaat eden öğrenciler arasından seçilmektedir ve gelecek sene Avrupa'ya daha fazla öğrenci göndereceğiz. Ayrıca 25 yahut 50 genci Amerika'da eğitim görmesi için göndermeyi planlıyoruz; çünkü Amerikan eğitim sistemini çok beğeniyoruz, ancak uygulaması daha kolay olduğu için devlet okullarındaki eğitim için Alman yahut İsviçre eğitim sistemlerini kullanmayı tercih ediyoruz.³⁹

II. Abdülhamid döneminin sona ermesi ve İttihat ve Terakki yönetiminin iktidara geçmesi ile Amerikan okullarına karşı daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilenmeye başladı.⁴⁰ Bu bağlamda, Türk çocukları Amerikan okullarına bizzat hükümet izniyle kaydedildi. Söz gelimi, 1909- 1910 öğretim yılında hükümet Türk kızlarının Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okuyabilmesi için gereken mali yardımı bizzat sağladı. Buna ek olarak, okulda eğitim olan Darü'l-muallimat mezunu 5 kız öğrenciyi seçme görevi de Halide Edip'e verildi. Bu kızlar mezuniyetten sonra beş yıl boyunca Türk okullarında öğretmenlik yapacaklarına dair birer senet imzaladı.⁴¹ Buna koşut

39 William Eloroy Curtis, *Around the Black Sea, Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, the Crimea, Roumania*, (New York: Hodder and Stoughton, 1911), 386-387.

40 İstanbul Amerikan Kız kolejinin 1911-1912 yılına ait raporlarında Türk hükümetinin Türkiye'de kadınlar arasında eğitimi teşvik etmek için, İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin yardımını memnuniyetle karşılayacağı ve Maarif Nazırının, Türk okullarına öğretmen sağlanmasında kolejden yardım talebinde oldukça istekli olduğu bilgisi verilmektedir. Osmanlı hükümeti hâlihazırda öğretmen olmak üzere eğitim gören beş Müslüman kız öğrencinin kolejdeki eğitimini desteklemektedir. Örneğin, kolejin 1910 mezunlarından Vartanoush Alixanian, Türk Hükümeti tarafından sunulan ve Avrupa'da öğrenim görmeyi sağlayan bursluluk sınavını kazanarak ve eğitim alması için Paris'e gönderildi. 1910 mezunlarından ve Arnavutköy'deki Hazırlık Bölümü kadrosunda yer alan Nazlı Halid Hanım, İstanbul'daki kız öğretmen okulu olan Darülmuallimat'ta fizyoloji ve fizik öğretmenliğine atandı. Yine 1906 mezunlarından Panossian Hanım da hem Arnavutköy'deki Hazırlık bölümünde hem de Darülmuallimat'ta öğretmenlik yapmaktadır. İstanbul'un önde gelen iki Müslüman Kız okulunun yöneticileri, müfredatlarını kolejininki ile uyumlu hale getirmek amacıyla ders kataloglarını istedi. Bkz. *Constantinople College: The American College for Girls at Constantinople, Reports for the Year 1911-1912*, 22.

41 Erdoğan, "Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin," 306; Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji'nin Tarihçesi*, 6. Eğitim kadrolarının niteliği hususunda yapısal ve derin krizlerle karşı karşıya kalan yeni yönetim, bu darboğazı aşmak adına eğitim sistemindeki reformların yanı sıra yurt dışı

olarak, Goffman da, 1908 Jön Türk ihtilalinden sonra kolejin, daha fazla sayıda Müslüman öğrenciyi kabul ettiğini ve Müslümanların artık yabancı okullara gitmelerine yasal olarak izin verilmeye başlandığından ve aynı yıl kolejin misyonerlik bağlantısını resmen sona erdirerek konumunu “hususî, seküler ve hiçbir dine mensup olmayan bir yükseköğretim kurumu” olarak ilan ettiğini yazar. Böylece kolejin kendisini dinî açıdan birbirinden farklı yeni nesil öğrencileri yetiştirmek üzere teşkilatlandırmaya karar verdiğinin altını çizer.⁴²

II. Meşrutiyet’in ilanı beraberinde siyasi, sosyal ve iktisadi sahalarda geniş yankı uyandıran köklü reform hareketlerini getirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin vaat ettiği hürriyet iklimi sansür ve yasakların tasfiyesini, iktisadi bağımsızlığı, adil bir hukuk düzenini ve fırsat eşitliği temelinde eğitim hakkını kapsamaktaydı. Bu idealler çerçevesinde cemiyet kadroları, toplumsal dönüşümün anahtarı olarak gördükleri eğitim meselesine stratejik bir öncelik verdiler. İttihatçıların eğitime verdikleri bu önemin arka planında üç temel gerekçe yer almaktadır. Birincisi, “Devr-i Sabık” olarak yaftaladıkları istibdat dönemine yönelik en sert eleştirilerin eğitim sistemi üzerinden yapılmış olmasıdır. Eski rejimin eğitim felsefesi, bütçe yönetimi, öğretmen niteliği ve okulların kurumsal yapısı cemiyet tarafından yoğun bir hoşnutsuzlukla eleştirilmiş ve Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte halk, bu eleştirilerin somut birer reforma dönüşmesini ve köhneleşmiş eğitim düzeninin yeniden yapılandırılmasını talep etmiştir. Bu toplumsal beklenti, cemiyeti eğitimin teşkilat yapısından müfredatına kadar her alanda radikal faaliyetlere sevk etmiştir. İkincisi, yeni rejimin kendi bekasını koruyacak ve ideolojisini içselleştirecek nitelikli kadrolara duyduğu elzem ihtiyaçtır. İttihat ve Terakki, iktidarı devraldığında sınırlı sayıdaki genç subay ve memur kitlesi dışında geniş bir bürokratik desteğe sahip değildi. Daha da önemlisi, Meşrutiyet’in ilanı halk nezdinde tam anlamıyla bir “bilinç devrimi” yaratmamış, özellikle Anadolu ve Arap coğrafyasındaki kitleler bu değişimi padişahın bir lütfu olarak algılamaya devam etmiştir. Dolayısıyla cemiyet, hem rejim yanlısı yeni bir insan kaynağı yaratmak hem de halkla ideolojik bir köprü kurabilmek için eğitimi en işlevsel araç olarak görmüştür. Üçüncüsü, Meşrutiyet kadrolarının büyük oranda Aydınlanma felsefesi ve Fransız İhtilali’nin

eğitim programlarına da öncelik vermiştir. Bu strateji kapsamında Maarif Nezareti, Avrupa’ya gönderilecek öğrenciler aracılığıyla özellikle orta ve yükseköğretim kademeleri için donanımlı bir muallim sınıfı oluşturmayı hedeflemiştir. Avrupa’daki ihtisaslarını tamamlayarak yurda dönen bu kadrolar; Sultanilerde öğretmenlik, Darülfünun ve diğer yükseköğretim kurumlarında ise müderris yardımcılığı gibi kritik görevlere tayin edilmişlerdir. Bu kurumsallaşma çabalarının bir parçası olarak, 1913-1914 eğitim döneminde mevcut Sultani ve Darülfünun öğretim üyelerinden seçilen bazı isimler de mesleki yetkinliklerini artırmak amacıyla Avrupa’ya gönderilen kafilelerde yer almıştır. Bkz. Nevzat Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi-Kuruluşlar ve Tarihçeler*, (Ankara: MEB, 1948), 459-460.

42 Carolyn Goffman. “Amerikan Kız Koleji”, *Büyük İstanbul Tarihi* içinde, cilt 9, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2015), 197.

evrensel değerleriyle yoğrulmuş bir entelektüel kimliğe sahip olmasıdır. Balkan Savaşları sürecinde komşu devletlerin eğitim reformları sayesinde elde ettikleri askeri ve toplumsal başarılarla bizzat şahit olan bu aydın grup, imparatorluğun çöküşünü engellemenin yolunun ancak modern ve nitelikli bir eğitimle yetişmiş insan gücüyle mümkün olacağına inanmıştır.⁴³

Patrick devam eden satırlarda görece daha özgür bir ortam olmasına rağmen, II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılının başlarında kızlarını koleje gönderen Türk ailelerin, hala ağır cezalara çarptırılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığından söz eder. Fakat 1908 yılının sonlarına doğru bunun değiştiğini ve aralarında Yargıtay Başkanı'nın, Suriye'nin Beyrut valisinin ve parlamentodaki bazı milletvekillerinin kızlarının da bulunduğu Türk öğrencilerden oluşan çok sayıda kişinin koleje kayıt yaptırmak için yarışa girdiğinin altını çizer. Ona göre, eğitime yönelik talebin oldukça yoğun olduğu bu dönemde Türk hükümeti, 12.000 öğretmene ihtiyaç duyuyordu. Ancak devletin mevcut öğretmen sayısı yalnızca 500 idi. Bu nedenle, Türk devleti öğretmen ihtiyacını karşılamak için kolej yönetiminden destek istedi. Bu durum, Jön Türk yönetiminin kamuoyu algısını nasıl dönüştürdüğünün ve Türkiye'de baskının yerini özgürlüğe bırakmasının önemli bir göstergesiydi.⁴⁴ Osmanlı eğitim sisteminde muallim yetiştirilmesi hususunda kronikleşen yapısal sorunlar, yeni yönetimi bazı acil ve stratejik hamleler yapmaya sevk etti. Söz gelimi, eğitim sistemini çağdaşlaştırma girişimlerinin merkezine, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi politikası yerleştirildi. Bu bağlamda, Maarif Nezareti, yurt dışına gönderilenleri öncelikli olarak orta ve yükseköğretim kademeleri için birer eğitimci kadrosu olarak tasarladı. İhtisaslarını tamamlayıp dönenler; Sultanilerde muallimlik, Darülfünun ve diğer yüksekokullarda ise müderris yardımcılığı gibi kritik görevlerle ödüllendirildi. Bu kurumsallaşma çabaları kapsamında, 1913-1914 akademik yılında bizzat Sultani ve Darülfünun bünyesindeki bazı öğreticiler de mesleki gelişimleri için Avrupa'da kimi eğitim merkezlerine gönderildi.⁴⁵ Buna koşut olarak, Bayram Kodaman, imparatorlukta modernleşme çabalarının önündeki en büyük bariyerlerden birinin, "nitelikli öğretmen kıtlığı" olduğunu vurgular. Kodaman'a göre, bu açık, uzun yıllar boyunca medrese mezunlarının yeni usul okullara atanmasıyla kapatılmaya çalışılmış, ancak bu durum, modern pedagoji savunucuları tarafından sert bir paradoks olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bir yanda modern okulları medrese vesayetinden, Evkaf Nezareti veya Şeyhülislamlık gibi geleneksel kurumların idari egemenliğinden koparılması amaçlanırken, diğer yandan bu yenilikçi kurumların kürsülerini modern eğitime mesafeli medreselilere teslim etmek köklü bir çelişki doğurmuştur. Bu nedenle, bu ikircikli durumu ortadan kaldırmak için 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da, yeni açılan rüştiyelere öğretmen yetiştirmek üzere Darülmualimin kurulmuştur. Medrese sisteminden bağımsız bu ilk muallim

43 Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim*, 91-92.

44 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 136.

45 Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, 459-460.

mektebi, rüştiyelerin Osmanlı topraklarında hızla yaygınlaşmasına zemin hazırlayan hayati bir adım olmuştur. Bununla birlikte, teorik olarak modern eğitimde öğretmen kilit bir role sahip olsa da pratikte Darülmuallimin'den sonra ikinci bir öğretmen okulunun kurulması için 1868 yılına kadar beklenmiş olması, reform sürecinin karşılaştığı direnci ve yavaşlığı göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁶

Patrick, “Yeni Kolej Kampüsü” adını verdiği bölümde, İstanbul Amerikan Kız Kolejine olan yoğun ilgi neticesinde, okulun fiziki kapasitesini arttırmak için yapılan faaliyetler hakkında bazı bilgiler aktarır. O ilk olarak Türk hükümetinin kolejin Arnavutköy’de satın almak istediği araziye ilişkin tapu senedini onaylamayı reddetmesinin üzerinden bir buçuk yıl geçtiğini ve 1908 yılının yazında, Bayan Helen Gould Shepard’la birlikte Northfield’de bir toplumsal etkinliğe katılmak amacıyla kürsüye çıkmak için salonun koridorundan ilerledikleri sırada, II. Abdülhamid’in tahttan indirildiğini ve yönetime Jön Türklerin geldiği haberini aldıklarını söyler. Patrick Türkiye’de yaşanan bu yönetim değişikliğine dair duygularını şu şekilde aktarır:⁴⁷

Yolda, bir dostumun heyecanla yaptığı işaretle durdum. Oldukça şaşırmış bir halde kendisine baktım, dostum bana “Konstantiniyye’de (İstanbul’da) neler olduğunu duydunuz mu?” diye sordu. O anda, tüm dünya Jön Türkler idaresinde yeni bir özgürlük ortamının başladığını farkındaydı. Bu tarihi gelişme, o akşam düzenlenen toplu etkinlikler esnasında, dünya tarihindeki kayda değer bir dönüşüm olarak ilan edildi.

Dr. Peet, İstanbul’da tetikte ve harekete hazır bir şekilde bekliyordu ve 12 Ağustos 1908’de Jön Türklerin yaptığı devrimin ilan edilmesinin ardından, Arnavutköy’deki mülkün üzerindeki yasal kontrolü talep etmek için hemen Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi’ne gitti. Orada, kendisine yardım etmeye hazır, sadık bir Türk dostu vardı. Hatta Dr. Peet, öğle yemeği için bile yerinden ayrılmadı ve yanına biraz ekmek ve peynir aldı. Zira satın alma işlemine ilişkin tüm ayrıntıların tamamlanması için gerekli olan süre sadece üç gündü. Dr. Peet, bu süre zarfında, gerçekten oraya aitmiş gibi, mahkeme salonuna adeta kök salmıştı. Bir an olsun yerinden ayrılmıyor ve ne zaman çağrılacağına dair bir şey bilmiyordu Altı adet tapu senedi, Türk hukukunun tüm karmaşık gerekliliğini karşılamak üzere özenle hazırlanmıştı. Ayrıca, satışla ilgili devletin çeşitli dairelerine ait mühürler, kanunun gerektirdiği şekilde belgelere eklenmişti. Tapu senetlerinin imzalanma süreci, olası başka bir beklenmedik siyasi değişiklik olma olasılığına karşın mümkün olduğunca hızlandırılmıştı.⁴⁸

46 Bayram Kodaman, *II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 14.

47 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 137.

48 Patrick, 138.

Patrick, Arnavutköy'deki arazinin satış işlemlerine dair daha ayrıntılı bilgiler verir. Ona göre, hukuki devir işlemlerinin ayrıntıları nihayet beklenmedik bir hızla tamamlandı. Satın alma işlemine resmi onay mührünü basma yetkisine sahip adalet merciinin önünde yer alanlar, Türk Yüksek Mahkemesi Yargıcı, satıcı tarafın ve alıcı tarafın temsilcisinden oluşmaktaydı. Yargıç ilk olarak Arnavutköy mülküne ait altı adet uzun tapu senedini törensel bir ciddiyetle okuyarak satıcı ile alıcının kimliklerini okudu ve satış bedelini resmen ilan etti. Akabinde, satıcı vekiline hitaben, “Bu mülkü sattınız mı?” diye sordu. Vekil, “Evet, sattım.” şeklinde cevap verdi. Yargıç, bu kez Dr. Peet’e yönelerek, “Bu mülkü satın aldınız mı?” diye sordu ve Dr. Peet, “Evet, aldım.” karşılığını verdi. Yargıç, “Satın alma bedelini ödediniz mi?” sorusunu yöneltti ve Dr. Peet, “Evet, ödedim.” diye tasdik etti. Yargıç, satıcı vekiline dönerek, “Satış bedelini aldınız mı?” diye tekrar sordu ve vekil, “Evet, aldım.” diyerek bu beyanı onayladı. Ardından yargıç, mülkün tüm niteliklerinin kayıtlı olduğu altı uzun tapu senedini eline alarak ve ağırbaşlı bir tavırla satış akdinin tamamlandığını ve mülkiyet devrinin sonuçlandırıldığını söyledi.⁴⁹ Patrick, bu olağanüstü mülkiyet devir töreninin kökeninin antik çağlara, muhtemelen Babil ve Asur’daki bilge hukukçuların mükemmelleştirdiği usullere dayanan bir gelenek kalıntısı olduğunu yazar. Ardından söz konusu zaferin, Dr. Peet’in benzer başarılarla dolu olan kariyerinin en seçkin zaferlerinden birini temsil ettiğinin altını çizer. Dr. Peet, nihayetinde bu hukuki mücadelenin kazanılmasının ardından, bürosuna giderek, hem Birleşik Devletlere iki adet telgraf çekti hem de ilgili şirket ile Patrick’e bu önemli hukuki zaferin haberini verdi.⁵⁰

Dolayısıyla 1908 yılı, kolejin kurumsal tarihi açısından oldukça önemli bir yıl oldu. Aynı yıl içinde, Massachusetts yasama meclisi tarafından kolejin bağımsızlığını tanıyan yeni tüzük kabul edildi ve 14 Ağustos tarihinde de hukuki olarak Arnavutköy'deki yeni arazinin mülkiyet sorunu çözüldü. Okulun bağımsızlık statüsünün yeni tüzükle güvence altına alınmasının hemen ardından, Üsküdar'daki binanın mülkiyeti, Boston'daki Kadınlar Yönetim Kurulu tarafından mümkün olan en kısa sürede kolejin yeni tüzel kişiliğine devredildi. Sonraki aşama ise, kolejin Üsküdar'dan nakline ve yeni binanın inşası için Osmanlı hükümetine resmi müracaatta bulunmaktı. Böylece yeni binanın yapımı için gerekli olan resmi izin 1910 yılının Kasım ayında alındı.⁵¹

49 Patrick, 138-139.

50 Patrick, 139.

51 “Üsküdar'daki Amerika Koleji'nin Arnavutköy'e nakli. (Amerika müesseseleri; Memalik-i Osmaniye'deki Ecnebi Müessesat-ı Mezhebiye, Tedrisiye ve Hayriyesi)”, BOA, HR. İD, 1797-6, 16 Şubat 1326/1 Mart 1911. Okulun Üsküdar Selami Efendi Mahallesi'nden Arnavutköy'deki binasına taşınma meselesi, hükümet ile Amerikan sefaretı arasında birçok yazışmaya konu oldu. Bu yazışmalarda okulun yeri yerine nakline, okula yeni ilaveler yapılması için satın alınan yerlere inşaat yapılması, Arnavutköy'deki yeni kampüs inşası için izin, okul için getirilecek inşaat malzemeleri, kitap ve aletlerden gümrük vergisi alınıp alınmayacağı gibi konular hakkında bilgiler yer alır. Bkz. “Arnavutköy'de bir mektep inşa ederek Amerikan müessesatından Üsküdar

Patrick, Mütevellî heyetinde, o dönemde Shepley, Rutan & Coolidge adıyla anılan Boston merkezli bir mimarlık firmasının bir ortağının bulunmasının kendileri için büyük bir şans olduğunu söyler. Doğal olarak, mütevellî heyeti üyeler, yeni binanın yapımı için bu mimarları görevlendirme yönünde oy kullandı. Söz konusu mimarlar, New York şehrinden Carriere & Hastings firması ile istişare içinde çalışmak üzere görevlendirildi. İnşaat işlerinden sorumlu Amerikan komitesinin üyeleri de, Boston'dan Charles H. Rutan, Albert M. Wiley ve George E. Adams ile New York şehrinden Walter B. Walker'dı.⁵²

İnşaatın ilk adımı olarak Amerika'daki mimar Bay Rutan, yeni kampüsün inşasının yapılacağı araziye bizzat yerinde incelemek üzere seyahat masraflarını bizzat karşılayarak İstanbul'a geldi. Döndükten sonra, yeni kampüs için hazırladığı planların çizimlerini ve maliyet hesaplarını mütevellî heyetine sundu. Ağustos 1910'da beş Amerikalı ustabaşı ve birkaç yardımcı eşliğindeki bir Amerikan müteahhit, 10.000 dolar değerinde makinelerle birlikte İstanbul'a geldi. O dönemde taş kırıcı, buharlı delgi ve tesisat ile elektrik donanımı malzemeleri dâhil olmak üzere ekipmanların Amerika Birleşik Devletleri'nden temin edilmesi gerekli görüldü. Hatta inşaat için gerekli olan el arabalarına varıncaya kadar diğer inşaat malzemeleri de da bu hazırlığa dâhil edildi.⁵³

Patrick ardından Arnavutköy'deki yeni kampüsün inşası için Boğaz'ın kıyısına, sevkıyatları boşaltmak amacıyla geçici bir iskele inşa edildiğini ve inşaat için gerekli olan malzemelerin, dik olan yamaçtan teker teker yukarıya taşındığı bilgisini verir. Ona göre, Amerikan ustabaşılarının veya yardımcılarının hiçbiri Türkçe bilmiyordu veya Doğu zihniyetine dair herhangi bir bilgiye sahip değildi. Ancak işaret dilinin başarabileceği çok şey vardı. İlk uygulama, Amerika'dan getirilen büyük taş kırıcıyı uzun ve dik yoldan yeni arsaya çekmek oldu. Bu işlem, on çift büyük manda öküzü kullanılarak başarıyla gerçekleştirildi. Kulaklarının arkasında çiçekler olsa da bu, öküzler için zorlu bir görevdi. Arazide bol miktarda bulunan taş, binaların inşasında kullanılan beton için değerlendirildi.⁵⁴

Selami Efendi Mahallesi'nde bulunan mektep talebesini buraya nakletmek amacıyla alınan sahilhanenin kaydının mektep olarak tashihi isteğinin uygun bulunmadığı", BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 3716-278694, 2 Temmuz 1325/15 Temmuz 1909; "Amerika müessesatından olan mektebin Üsküdar'dan Arnavutköy'e nakline müsaade olunması", BOA, Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI), 140-8, 8 Teşrinisani 1326/21 Kasım 1910; "Amerika müessesatından Üsküdar'da Selamiefendi Mahallesi'ndeki mektep talebesini nakletmek üzere Arnavutköy'de iştirat olunan sahilhanenin tevsian inşa olunacak aksamı ve gümrük vergisi meselesi", BOA, BEO, 3914-293525, 20 Haziran 1327/3 Temmuz 1911; "Amerika müesseselerinden Üsküdar'da Selamiefendi Mahallesi'ndeki mektep talebesini nakletmek üzere Arnavutköy'de inşasına izin verilen mektep için celp olunacak inşaat malzemesinden gümrük vergisi alınması lazım geleceği", BOA, BEO, 3871-290252, 7 Mart 1328/20 Mart 1912.

52 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 140.

53 Patrick, 141.

54 Patrick, 141-142.

Patrick ayrıca Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin, İstanbul'da eğitim hayatına başlamasından itibaren, modern binaların inşasına ve döneminin en ileri teknik ve yöntemlerine dayalı yapılar oluşturmaya özel bir özen verdiğinin altını çizer. Hatta inşası 1876'da tamamlanan Üsküdar'daki ilkokul binası için bile, benzer bir özen ve ilgi gösterildiğine vurgu yapar. Zira o dönemin koşulları göz önüne alındığında, bu okul sağlam inşa edilmiş görkemli bir yapıydı. Ancak 1914 yılına gelindiğinde, Arnavutköy'deki yeni kampüs inşasının devam ettiği dört yıl boyunca buradaki binanın tadilat ve onarımı için hiç para harcanmadığından, Üsküdar'daki okul binası oldukça bakımsız bir hale geldi.⁵⁵ Söz gelimi, Merzifon Amerikan kolejine ait olan yapı, tamamen taş ve demirden, yani yangına dayanıklı malzemeden inşa edilmiştir. Anadolu'da hem inşaat için kullanılan malzemelerin hem de işçiliğin oldukça ucuz olmasından dolayı, binaların maliyeti oldukça düşük olmuştur. Amerikan Board misyonerleri, aynı binaları ve donanımı Avrupa'da ya da Amerika'da yapmanın bedelinin ise, 60.000- 80.000 dolar arasında bir meblağ olduğunu raporlarında belirtmiştir.⁵⁶

İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin 1911-1912 yılına ait yıllık raporlarında, Arnavutköy'deki kampüsün yapımına dair ayrıntılı bilgiler yer alır. Rapora göre, yedi ana binadan oluşan yapının⁵⁷ dördünün inşaatı devam etmekte olup, enerji santralinin yapımı fiilen tamamlanmıştır. Ayrıca ana binalar arasında, idari bina olarak kullanılacak olan dört katlı Gould Hall'ın inşaatı ikinci kat seviyesini aşmış durumdadır. Fen bilimlerine ayrılacak olan Henry Woods Hall'ın duvarları, üçüncü kat seviyesine ulaşmış olup, bir katın daha inşa edilmesi gerekmektedir. Yurt binasının duvarları birinci kat seviyesindedir; ancak bu durum, söz konusu binanın çelik konstrüksiyonunun gelmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yeni yemekhane için hafriyat çalışmaları geçen ilkbaharda başlamış olup halen aktif bir şekilde devam etmektedir. Buna ek olarak, yeni kampüs için gerekli olan bazı, altyapı çalışmaları da tamamlanmıştır. Örneğin, enerji santralini ana binalara bağlayacak olan ana boru tünelinin büyük bir kısmı, yan boru tüneli ile üst teras duvarının yaklaşık üçte biri, pompa binası ile enerji santralini birbirine bağlayan buhar borusu kanalının yaklaşık yarısı, iskeleden binalara kadar uzanacak olan su ve gaz ana hatları ile ana kanalizasyon hattının yarısından fazlası döşendi. Binalardan, arka taraftaki tepenin zirvesine kadar da bir su hattı uzatıldı. Pompan binasında şehir suyunu almak için bir su deposu inşa edildi ve kolejin iki arazisini birbirine bağlayacak olan köprünün ayakları ve kanat duvarları tamamlanarak, geri kalan kısım köprü yapımına hazır duruma getirildi. Köprüden alt arazideki yola ulaşan yeni yolun inşası için

55 Patrick, 155.

56 Ayşegül Kuş ve Gülbadi Alan, "William John Childs'ın Gezi Notları ve Amerikan Board Kayıtlarında Anadolu Koleji Yerleşkesi", *İdealkent* 13, 38 (2022): 2963.

57 Yedi ana bina şeklinde tasarlanan kolejin planı için bkz. "İstanbul Amerikan Kız Koleji planı. (İng.)", BOA, Plan-Proje-Kroki (PLK. P), 2925, tarihsiz.

gerekli toprak dolgusunun büyük bir kısmı, kamu yolunun üzerine inşa edilen geçici bir köprü vasıtasıyla nakledildi. Yurt binasının güney ucundaki dolgu ve kaba tesviye işlemlerinin büyük bölümü de tamamlandı. Üst arazinin etrafını çevrelemek için gerekli olan yeni duvarlar ile plato etrafındaki çevre duvarının yapımı da bitmek üzeredir. Böylece çok kısa bir süre içinde iki kısım dışında kolejin tüm arazisi duvarlarla çevrelenmiş olacaktır.⁵⁸

1914 baharında, Arnavutköy'deki yeni kampüsün inşasının tamamlanması birkaç ay daha sürecek olsa da yeni binanın mülkiyeti resmi olarak alındı. Mimar tarafından planlanan yedi binalık orijinal hattan dördü, kullanıma açılabilir kadar büyük ölçüde tamamlanmış durumdaydı. Ayrıca, Bay Rockefeller'ın bağışı olan enerji santrali binası da inşa edilerek kullanıma hazır hale getirildi. Yeni kampüste Gould Hall, Mitchell Hall, Henry Woods Hall ve Russell Sage Hall yapımı tamamlanan dört binaydı. Ancak kampüsün yapım aşamasında ve tamamlanabilmesinde, öncelikle planları ve mesleki deneyimleri ile mütevellî heyeti üyesi mimar Charles H. Rutan, Helen Gould Shepard ve John D. Rockefeller önemli katkılar sağladı. Patrick ardından yeni kampüste onları bekleyen dört modern binanın, ısıtma, aydınlatma ve elektrik sağlayan bir santrale sahip olduğu bilgisini verir. Ona göre, deniz seviyesinden yaklaşık üç yüz fit⁵⁹ yükseklikteki güzel araziler, Boğaz'a hâkim bir plato, sarkık dalların altındaki dolambaçlı yolların hepsi adeta kaydedilen ilerlemeye dair kehanet dolu bir vizyon sunuyor gibiydi. Yine etrafta öten bülbüller, enfes müzikleriyle duygulara tercüman oluyordu.⁶⁰

Patrick'e göre, 21 Nisan 1914, onlar için tarihi bir dönüm noktası oldu, çünkü bu tarihte Arnavutköy'deki yeni kampüse taşınma gerçekleşti. Bir sonraki yıl için de koleje birkaç değerli eğitimcinin katılmasına karar verildi. Patrick yeni kampüs binasına taşınması ile birlikte, neredeyse mutlak denebilecek bir kalıcılık ve güvenlik duygusu hissetmeye başladıklarının ve daha da önemlisi geleceğin önlerinde sakin ve huzurlu bir deniz gibi görüldüğünün altını çizer.⁶¹ Bu anlatımlarda, kolejin tarihsel gelişiminde mekânsal değişimin sembolik ve kurumsal anlamda önemini de vurgulamaktadır. 21 Nisan 1914'te Arnavutköy'deki yeni kampüs binasına taşınmanın, yalnızca fiziksel bir yer değişikliği değil, aynı zamanda kolejin kurumsal kimliğinin pekiştiği ve süreklilik kazandığı bir dönüm noktası olduğu

58 *Reports for the Year 1911-1912*, 48. Ayrıca idari bina ve fen bilimleri binasının içindeki kaba tesisat ve drenaj sistemleri, söz konusu binalardaki diğer inşaat işleriyle paralel ilerledi. Tünellerde ise buhar ve sıcak su boru hatları, tüneller bunları alacak hazırlığa erişir erişmez döşendi. Binaların betondan inşa edilen dış duvarlarının yapımı şu ana kadar başarılı olmuş ve bu duvarlar son derece tatmin edici bir görünüme sahip olacaktı. İşin bu kısmının maliyetinde, başlangıçta planlandığı gibi taş kullanımı yerine beton tercih edilmesiyle kayda değer bir tasarruf sağlandı. Zira sahadaki taşın işlenmiş taş işçiliği için uygun olmadığı anlaşıldı. Bkz. *Reports for the Year 1911-1912*, 49.

59 İngiliz ölçü birimi olan 1 feet 30.48 cm uzunluğuna denk gelir.

60 Patrick, *A Bosphorus Adventure*, 156.

61 Patrick, 156-157.

dikkat çekmektedir. Zira takip eden yıl için nitelikli eğitimcilerin koleje dâhil edilmesine yönelik alınan karar, bu mekânsal dönüşümün pedagojik kadronun güçlendirilmesiyle desteklendiğini ve kurumsal hedeflerin uzun vadeli bir perspektifle ele alındığını göstermektedir. Patrick tarafından dile getirilen kalıcılık, güvenlik ve geleceğe dair huzur duygusunun, yeni kampüsün, kurumsal bakımdan istikrar ve öngörülebilirlik sağlayan bir avantaj sapladığı ve bu bakımdan fiziksel mekânın, eğitim kurumunun kurumsal hafızası ve geleceğe yönelik vizyonu üzerinde belirleyici bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

Sonuç

İstanbul Amerikan Kız Koleji, özellikle Mary Mills Patrick'in uzun soluklu, yoğun ve istikrarlı çabaları sonucunda zaman içerisinde kayda değer bir değişim ve gelişim süreci yaşamıştır. Patrick'in ileri görüşlü yaklaşımı, kolejin yalnızca eğitim anlayışını değil, aynı zamanda kurumsal ve fiziki yapısını da güçlendirmeye yönelik önemli girişimlerin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda, kolejin mevcut mekânsal imkânlarının yetersiz kaldığı düşüncesiyle yeni ve daha kapsamlı bir kampüs oluşturulması gündeme gelmiş; bu amaçla Arnavutköy'de, Paris'te ikamet eden bir Ermeni'ye ait arazinin satın alınmasına karar verilmiştir. Fakat söz konusu arazinin hukuki olarak okul adına tescil edilmesi sürecinde ciddi bürokratik ve siyasi engellerle karşılaşmıştır. II. Abdülhamid döneminde yabancı kurumlara ve özellikle misyoner faaliyetleriyle ilişkilendirilen okullara karşı izlenen ihtiyatlı ve güvenlik eksenli teftiş politikaları bu sürecin uzamasında belirleyici olmuştur. Başka bir ifadeyle Osmanlı bürokrasisinin yabancı okulları doğrudan kapatmak yerine, devletin mülki bütünlüğüne yönelik olası tehditleri engellemek adına süreçleri zamana yayma stratejisini uygulamayı tercih ettiği söylenebilir.

Arazinin devrine ilişkin sorun, ancak II. Abdülhamid'in iktidarının son aylarında ve hemen akabinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte değişen siyasal atmosfer sayesinde çözüme kavuşturulabilmiştir. Patrick, bu engellerin aşılabilmesi için dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda son derece sıra dışı girişimlerde bulunmuş; Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek, o dönem devlet başkanı olan Theodore Roosevelt ile doğrudan görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu durum, Mary Mills Patrick'in sıradan bir okul yöneticisi olmanın ötesinde bir konumda yer aldığını göstermektedir. Patrick, misyonerlik ve eğitimcilik kimliklerini bir arada taşıyarak, büyük bir özveri ve kararlılıkla hareket etmiş; kolejin kurumsal gelişimini sürdürebilmesi ve İstanbul'da kalıcı, köklü bir eğitim kurumu hâline gelebilmesi için tüm imkânlarını seferber etmiştir. Onun bu çabaları, İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin yalnızca geçici bir eğitim girişimi olmaktan çıkıp uzun vadeli ve sürdürülebilir bir kurum olarak varlığını devam ettirmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Öte yandan, yeni kampüsün Arnavutköy'de inşa edilmek istenmesi de tesadüfi bir tercih değildir. Patrick'in değerlendirmelerine göre, Arnavutköy, Üsküdar'daki eski okul binasına kıyasla, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen önemli siyasi ve toplumsal gelişmelerin daha yakından takip edilebileceği bir konumda yer almaktadır. Bu durum, kolejin yalnızca fiziksel olarak büyümesini değil, aynı zamanda içinde bulunduğu sosyal ve siyasal çevreyle daha güçlü bir etkileşim kurmasını da mümkün kılmıştır. Patrick'in anlatımlarında dikkat çeken bir diğer önemli husus, okul binalarının inşa sürecine gösterilen titizliktir. İnşa edilecek yapıların ve kampüsün, alanında uzman kişiler tarafından ayrıntılı biçimde planlandığı, yapımda kullanılan malzemelerin kaliteli ve dayanıklı olmasına özellikle özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, binaların inşasında görev alan işçilerin mesleki yeterliliğe sahip kişiler arasından seçildiği ve Arnavutköy kampüsü örneğinde olduğu gibi, yapıların elektrik, su, ısıtma ve telefon gibi dönemin modern teknik donanımlarıyla donatılmasına özel bir önem verildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, Amerikan eğitim mekânlarının yalnızca ders verilen alanlar olarak değil, modern ve işlevsel yaşam alanları olarak tasarladığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Mary Mills Patrick'in yaklaşık elli yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin payitahtı olan İstanbul'da ikamet etmiş olması ve bu süre zarfında beş Osmanlı sultanının tahta çıkışına tanıklık etmesi, onun gözlem ve değerlendirmelerine ayrı bir tarihsel değer kazandırmaktadır. Ayrıca İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin Arnavutköy yerleşkesine geçiş hikâyesi, Osmanlı'nın son dönemindeki eğitim, kent ve diplomasi tarihinin çok katmanlı yapısını anlamak açısından mikro tarih yazımına özgün bir katkı sunmaktadır. Bununla birlikte, Patrick'in eserlerinde yer alan gözlem ve analizlerin, büyük ölçüde görevi gereği temas kurduğu üst toplumsal sınıflarla sınırlı kaldığını da belirtmek gerekir. Bu nedenle, onun aktardığı bilgilerin ve değerlendirmelerin dönemin toplumsal yapısını bütünüyle yansıtmaktan ziyade, belirli bir sosyal çevrenin perspektifini yansıttığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

“Arnavutköy’de bir mektep inşa ederek Amerikan müessesatından Üsküdar Selami Efendi Mahallesi’nde bulunan mektep talebesini buraya nakletmek amacıyla alınan sahilhanenin kaydının mektep olarak tashihi isteğinin uygun bulunmadığı”, BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 3716-278694, 2 Temmuz 1325/15 Temmuz 1909.

“Amerika müesseselerinden Üsküdar’da Selamiefendi Mahallesi’ndeki mektep talebesini nakletmek üzere Arnavutköy’de inşasına izin verilen mektep için celp olunacak inşaat malzemesinden gümrük vergisi alınması lazım geleceği”, BOA, BEO, 3871-290252, 7 Mart 1328/20 Mart 1912.

“Amerika müessesatından Üsküdar’da Selamiefendi Mahallesi’ndeki mektebin talebesini nakletmek üzere Arnavutköy’de iştirak olunan sahilhanenin tevsiyan inşa olunacak aksamı ve gümrük vergisi meselesi”, BOA, BEO, 3914-293525, 20 Haziran 1327/3 Temmuz 1911.

“Kadınların talim ve tedrisine mahsus İngiltere’de müteşekkil cemiyetin vekili İngiliz tebeasından Mairi Cakomis isimli kadının Beytüllahm’de açmak istediği kız mektebinin inşasına ruhsat verilmesi, şu anda ecnebi mekteplerdeki müslüman öğrencilere tahsillerini tamamlayana kadar dokunulmaması, bundan sonra bu tür ecnebi mekteblere müslüman öğrenci verilmemesi gerektiği”, BOA, Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT), 1401-103, 1 Şubat 1302/13 Şubat 1887.

“Amerika müessesatından olan mektebin Üsküdar’dan Arnavutköy’e nakline müsaade olunması”, BOA, Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUİ), 140-8, 8 Teşrinisani 1326/21 Kasım 1910.

“Üsküdar’daki Amerika Koleji’nin Arnavutköy’e nakli. (Amerika müesseseleri; Memalik-i Osmaniye’deki Ecnebi Müessesat-ı Mezhebiye, Tedrisiye ve Hayriyesi)”, BOA, Hariciye Nezareti İrade (HR. İD), 1797-4, 12 Mayıs 1326/25 Mayıs 1910.

- “Üsküdar’daki Amerika Koleji’nin Arnavutköy’e nakli. (Amerika müesseseleri; Memalik-i Osmaniye’deki Ecnebi Müessesat-ı Mezhebiye, Tedrisiye ve Hayriyesi)”, BOA, HR. İD, 1797-6, 16 Şubat 1326/1 Mart 1911.
- “Amerikan mekteplerinin taht-ı inzibata olunması hakkında tanzim olunan layihanın takdim olunduğuna dair. (Maarif; Ecnebi Eğitim Müesseseleri)”, BOA, HR. İD. 2030-39, 23 Kânunusani 1308/4 Şubat 1893.
- “Mekاتب-i gayr-i müslime ve ecnebiye müfettişlerinin müslümanlardan intihabı”, BOA, İrade Dâhiliye (İ. DH), 1029-81089, 23 Nisan 1303/4 Nisan 1887.
- “Sivas, Diyarbekir, Mamuretülaziz, Erzurum ve Van vilayetleri merkezlerinde birer maarif meclisi teşkiliyle tayin edilecek müdür, müfettiş ve katiblere maaş verilmesi ve meclisler için masarıfat-ı müteferrika tahsisi”, BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), 73-119, 24 Kânunuevvel 1297/5 Ocak 1882.
- “Müslüman çocuklarının Bakırköy’deki gayr-i müslim ve ecnebi mekteplerine gönderilmemesi ve bu mekteplerin ruhsat almaları için gerekenin yapılması, Societe Central Bankası hesabına lisan mektebi için istimlak edilen arsaların bedelinin ödenmesi hususunda yapılacak muameleye dair Babıalı’dan izin talebi”, BOA, MF. MKT, 246-66, 6 Temmuz 1315/18 Temmuz 1899.
- “Müslüman çocuklarının gayr-i müslim ve ecnebi mekteplerine devam etmeleri yasak olduğundan Frenk Katolik Mektebi’ne oğlunu gönderen Şurayı Devlet Azası Baki Bey’in yeniden uyarılması, uyarıyı dinlemezse durumun Babıalı’ya bildirilmesi”, BOA, MF. MKT, 294-13, 11 Teşrinievvel 1311/23 Ekim 1895.
- “Şişli’de Bulgar Eksarhı’nın ikamet ettiği hane ile Arnavutköy’deki bir Amerikalı’ya fûruhtu derdest bulunan sahilhane ve teferruatı”, BOA, Yıldız Hususi Maruzat (Y. A. HUS), 518-71, 11 Şubat 1323/24 Şubat 1908.
- “Amerikan misyonerlerinin fesadlarını önlemek için teşkil edilen komisyon tarafından alınan tedbirleri havi mazbatanın müzakere edilmesi”, BOA, Yıldız Baş Kitabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK), 29-41, 31 Kânunusani 1308/12 Şubat 1893.
- “Amerika’lı misyonerlerin Harput’ta bir mektep açarak ermeni çocuklarını ifsad ettikleri. Osmanlı aleyhine ifsadatta bulunan mektebin kapanması için Harput Ermeni ahalisinin şikâyetinde bulunduğu”, BOA, Y. PRK. BŞK, 34-28, 8 Teşrinisani 1311/20 Kasım 1895.

- “Newyork Tribüne Gazetesi’nde, Bulgaristan’ın serbestisinin Robert Kolej’le sağlandığı ve Üsküdar’da Amerikan misyonerlerine ait inas mektebinin de böyle hizmetlerde bulunabileceği şeklinde yayınlar yapıldığı. Ecnebi mekteblerin durumu”, BOA, Yıldız Dâhiliye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. DH), 10-58, 9 Mayıs 1314/21 Mayıs 1898.
- “Memalik-i Osmaniye dâhilinde açılan ecnebi mekteplerinin ifsad ve tezviraatta bulunduklarına dair”, BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y. EE), 10-53, 12 Temmuz 1309/24 Temmuz 1893.
- “Osmanlı ülkesindeki Protestan ve Amerikan mekteplerine dair defter ve Maarif Nezaretinin tezkiresi”, BOA, Y. EE, 102-38, 20 Temmuz 1309/1 Ağustos 1893.
- “Memalik-i Şahane’de bulunan Amerika Mektepleri”, BOA, Yıldız Maruzat Defterleri (Y. MRZ. d), 11694, 1 Teşrinievvel 1319/14 Ekim 1903.
- “Amerikan Mektepleri hakkında”, BOA, Y. MRZ. d, 11681, 28 Eylül 1319/11 Ekim 1903.
- “Amerika’nın Vilayat-ı Şahane’deki misyoner mektepleri ve bunların hareket-ı fasideleri”, BOA, Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES), 122-88, 14 Mart 1319/27 Mart 1903.

II. Araştırma Eserler

- Alan, Gülbadi, *Amerikan Board’un Merzifon’daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Altuğ, Yılmaz, *Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1976.
- Ayas, Nevzat, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi-Kuruluşlar ve Tarihçeler*. Ankara: MEB, 1948.
- Carolyn, Goffman, “Amerikan Kız Koleji.” Büyük İstanbul Tarihi içinde, 197-199. cilt 9, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2015.
- Constantinople College: The American College for Girls at Constantinople, Reports for the Year 1911-1912.*
- Curtis, William Eloroy, *Around the Black Sea, Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, the Crimea, Roumania*. New York: Hodder and Stoughton, 1911.

- Çetin, Nurten. “İstanbul Amerikan Kız Koleji ve Kolej’in Müslüman Kadın Algısı (1908-1918).” *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, I, ed. Osman Köse, 381-394. Samsun: Canik Belediyesi Yayınları, 2016.
- Erkek, Salih. “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey.” Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009.
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadolu'daki Amerika*. Ankara: İmge Yayınevi, 2000.
- Kodaman, Bayram, *II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Linder, Fay, *The History of Üsküdar American Academy (1876-1996)*. İstanbul: Sağlık ve Eğitim Vakfı, 2000.
- Patrick, Mary Mills, *Under Five Sultans*. New York & London: The Century Co., 1929.
- Patrick, Mary Mills, *A Bosphorus Adventure*. London: Humphrey Milford, 1934.
- Toprak, Zafer, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
- Tozlu, Necmettin, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Ülke, Recep, *İstanbul Amerikan Koleji’nin Tarihçesi Kız ve Erkek Kısımları*. İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi, 1956.
- Vahapoğlu, M. Hidayet, *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, (Yönetimleri Açısından)*. no. 109, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.

III. Makaleler

- Acun, Fatma, “Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları.” *CTAD*, 11, 22 (2015): 417-442.
- Acun, Fatma, “Robert Kolej Mezunları ve Meşhurları.” *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4, 2 (2015): 136-164.
- Aksu, Ayşe, “Amerikan Kız Koleji Müdiresi Mary M. Patrick’in Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Hakkındaki Görüşleri.” *İslami Araştırmalar Dergisi* 31, 3 (2020): 699-717.
- Aktaş, Şerif, “Halide Edip Adıvar.” Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri içinde, 60-65. cilt 11, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992.

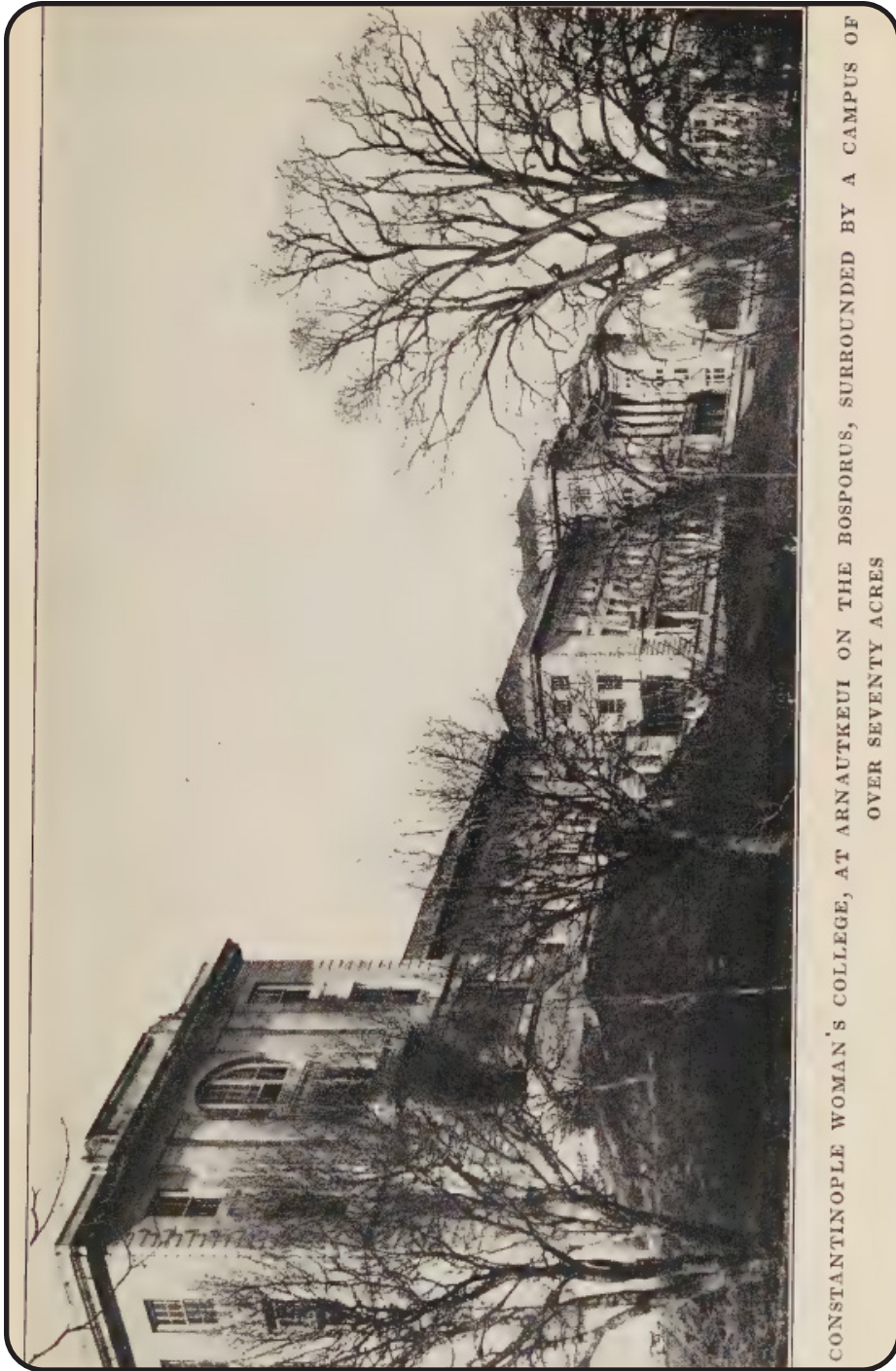
- Alan, Gülbadi, “Amerikan Board Okullarında Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri.” *Journal of Islamic Research* 20, 4 (2007): 464-475.
- Alandağlı, Murat, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yabancılar Toprak Satışlarında Belirlediği Kırmızı Çizgiler”, *XVII. Türk Tarih Kongresi*, 15-17 Eylül 2014, IV. Cilt, II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, 457-487.
- Erdoğan, Teyfur, “Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin Kısa Tarihi.” *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri (23-25 Mayıs 2003)*, I, 302-324. İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı, 2004.
- Erdost, Muzaffer İlhan, “Osmanlı’dan Günümüze Yabancılar Taşınmaz Satışı Yasallaşma Süreçleri ve Sonuçları.” *Memleket Siyaset Yönetim* 1, 1 (2006): 57-97.
- Genç, Şakir, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Edinimi.” *Sayıştay Dergisi*, 95 (2014): 77-90.
- Göksün, Muhammed Musab, “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Devlet Vatandaşlarının Gayrimenkul Edinme Hakkının Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi.” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 44 (2024): 261-301.
- Koçak, Ahmet, “Amerika’dan Boğaziçi’ne Uzanan Bir Eğitimci Mary Mills Patrick’in “Amerika’da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil” Risalesi.” *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 16, 16 (2017): 67-81.
- Köprülü, Orhan, “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri.” *Belleten* LI, 200 (Ağustos 1987): 927-947.
- Kuş, Ayşegül ve Gülbadi Alan, “William John Childs’ın Gezi Notları ve Amerikan Board Kayıtlarında Anadolu Koleji Yerleşkesi.” *İdealkent* 3, 38 (2022): 2953-2974.
- Chiha, Nedjib H., “Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu.” çev. Halil Cin, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, 1 (1967): 247-274.
- Reeves-Ellington, Barbara, “Constantinople Woman’s College: Constructing Gendered, Religious, and Political Identities in an American Institution in the Late Ottoman Empire.” *Women’s History Review* XXIV, 1 (2015): 53-71.
- Soyubol, Kutluğhan, “Fazla Dünyevi Temayüller: (İstanbul) Amerikan Kız Koleji, Misyoner-Süfretler ve Osmanlı-Türk Kadın Hareketi Üzerine Notlar.” *Osmanlı Araştırmaları*, LIX (2022): 225- 260.
- Zengin, Zeki Salih, “II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri.” *Belleten* 71, 261 (2007): 613-652.

EKLER

EK I: Mary Mills Partick ve Öğretmen Arkadaşları (A Bosphorus Adventures)

EK II: İstanbul (Arnavutköy) Amerikan Kız Koleji (Under Five Sultans)

CONSTANTINOPLE WOMAN'S COLLEGE, AT ARNAUTKEUI ON THE BOSPORUS, SURROUNDED BY A CAMPUS OF
OVER SEVENTY ACRES

Extended Abstract

The American College for Girls in Constantinople was one of the most prominent foreign educational institutions operating in the late Ottoman Empire, distinguished by its institutional development and progressive educational philosophy. The school commenced its educational activities in Gedikpaşa, Istanbul, in 1871. Owing to the steady increase in student enrolment and the inadequacy of its existing facilities, it relocated to a newly acquired campus in Üsküdar in 1875. During the final quarter of the 19th century, however, increasing student demand, the diversification of academic programmes, and the infrastructural requirements of modern education created the need for a larger and more contemporary campus. Consequently, the College administration acquired land at Arnavutköy, one of the principal settlements along the Bosphorus, with the intention of establishing a permanent educational campus.

The construction of the Arnavutköy campus and the institution's relocation should be understood within the broader context of Ottoman policies toward foreign educational institutions. During the reign of Sultan Abdulhamid II, the acquisition of real estate and the construction of educational buildings by foreign institutions were subject to extensive legal and bureaucratic restrictions. These regulations significantly hindered the institutional expansion of foreign schools and delayed the completion of the Arnavutköy campus. Despite the College administration's sustained efforts to acquire land, secure official permits, and advance construction, progress remained slow owing to the strict supervisory mechanisms imposed by the Ottoman central administration.

The proclamation of the Second Constitutional Period in 1908 marked a turning point in the Empire's political and administrative structure and also transformed the operational environment of foreign educational institutions. The simplification of bureaucratic procedures and the introduction of a more flexible administrative framework accelerated the long-delayed construction of the Arnavutköy campus. As a result, the College acquired a modern educational complex equipped with laboratories, classrooms, dormitories, and social facilities. This transformation not only expanded the institution's

physical capacity but also strengthened its corporate identity and enabled the more effective implementation of its educational philosophy.

The principal aim of this study is to examine the relocation of the American College for Girls in Constantinople to its Arnavutköy campus during the Second Constitutional Period (1908–1918) from the perspective of institutional and spatial transformation. The relocation is interpreted not merely as a physical transfer but as a historical process closely connected with Ottoman modernization, the development of foreign educational institutions, and the urban transformation of Istanbul. Accordingly, the study investigates both the planning and construction of the new campus and the broader institutional consequences of this transition.

The research is primarily based on "A Bosphorus Adventure" by Dr. Mary Mills Patrick, who served as the College's president for many years. Patrick provides detailed accounts of the planning and construction of the Arnavutköy campus, the bureaucratic obstacles encountered throughout the process, and the administrative changes following the proclamation of the Second Constitutional Period. Her observations concerning the correspondence between the College administration and Ottoman authorities, the licensing procedures, and the successive stages of construction constitute valuable first-hand evidence. Patrick's narrative not only illuminates the institutional history of the College but also offers important insights into the political and social atmosphere of the late Ottoman Empire through the perspective of educational institutions.

Patrick's memoir further provides extensive information on the architectural features, spatial organization, and daily life of the new campus. The design of classrooms, laboratories, dormitories, and recreational facilities illustrates how contemporary educational ideals were translated into physical space. Moreover, the Bosphorus location of the campus created new educational and social opportunities for students while reinforcing the institution's corporate identity.

In addition to Patrick's memoir, this study draws upon the College's annual reports, documents preserved in the Ottoman Archives, and relevant Turkish and international scholarship. These sources have been examined through document analysis. The combined use of institutional records, archival materials, and secondary literature enables the relocation process to be analyzed not only from the perspective of the College administration but also within the broader framework of Ottoman governmental policies and the political conditions of the period. The findings demonstrate that the move to Arnavutköy represented far more than a simple change of location; it generated significant transformations in the institution's administrative organization, educational philosophy, student life, and institutional structure.

Given the limited scholarship on the spatial development of foreign educational institutions during the late Ottoman period, this study seeks to address an important gap in the existing literature. The experience of the American College for Girls in Constantinople provides a valuable case through which to examine the relationship between Ottoman modernization and the institutional evolution of foreign educational establishments.

In conclusion, the relocation of the American College for Girls in Constantinople to the Arnavutköy campus constitutes a multidimensional example of institutional transformation closely associated with the political changes, educational policies, and urban development that characterized the final decades of the Ottoman Empire. The political environment created by the Second Constitutional Period enabled the realization of the College's long-standing objective of spatial expansion, allowing the institution to reorganize both its physical infrastructure and its educational and administrative structures. The relocation should therefore be regarded not simply as a change of location but as a significant historical process reflecting the impact of Ottoman modernization on foreign educational institutions.